

Від модерну до модернізму

«Якщо ти здатний бачити прекрасне, то тільки тому, що носиш прекрасне всередині себе». Пауло Коельйо, бразильський письменник. Минуле ХХ століття увійшло в історичний літопис людства як століття стрімкого технічного прогресу і небачених наукових відкриттів, що змінили традиційні уявлення про простір і час. Воно позначилося виходом людини в космос і проникненням у таємниці підсвідомості. Проте це був час двох світових і багатьох регіональних війн, революцій і соціальних конфліктів, техногенних катаклізмів і екологічних катастроф.

У цей період загострилися національні й релігійні протиріччя між народами, що по-різному сприймають цей світ. Здатність людини створювати мистецькі образи, утілювати пережите на полотні, в камені чи звуках яскраво виявилася в мистецтві, сповненому суперечностей і відкриттів, пошуками нових засобів художньої виразності. Мистецтво минулого століття суттєво відрізняється від попередніх періодів, начебто між ними лежить прірва. Воно здається надто складним для розуміння, неймовірно напруженим. Насправді ж, воно, як і в усі часи, відображає й виражає дух своєї епохи, втілює внутрішній світ сучасників, які активно висловлюють протест проти дійсності, що руйнує індивідуальність або намагаються відгородитися від життєвих проблем іронією, гротеском. Добро і зло, щастя і горе, війна і мир, любов і ненависть, урбанізація середовища і незаймана природа, що надавала натхнення, — діапазон тем сучасного мистецтва, яке відіграє роль своєрідного «барометра» цивілізації.

Для розвитку нових тенденцій у мистецтві європейських країн важливими були такі чинники, як активізація діяльності художніх шкіл (Баугауз у Німеччині тощо), проведення художньо-промислових виставок. Наприклад, у 1889 р. в Парижі було зведено ажурну металеву вежу як тимчасову споруду для Всесвітньої виставки, але творіння архітектора Гюстава Ейфеля (1832-1923) згодом стало не лише візитівкою Франції, а й художнім символом технічного й будівельного прогресу своєї епохи.

У мистецтві на зламі століть не було єдиного панівного стилю, воно ознаменувалося спалахом цілої низки новаторських художніх стилів, які згодом об'єднали загальною умовною назвою — **модернізм**. Цей найцікавіший і наймасштабніший рух панував протягом першої половини ХХ ст. у вигляді багатьох нових форм творчості, у яких взяв гору вільний погляд і творча інтуїція митця, що змінює світ на свій розсуд, дотримуючись особистих вражень, ідей, уявлень, а не класичних традицій. Він був настільки багатий на мистецькі шедеври, що розділювався на окремі художні течії за певними характерними ознаками.

У вузькому сенсі модернізм розглядається як ранній щабель авангардизму, початок перегляду сталих академічних традицій і час появи нових тенденцій у мистецтві. У широкому сенсі **модернізм** — це «інше мистецтво», яке має програмний антитрадиційний характер, головною метою якого стає створення оригінальних творів, заснованих на внутрішній свободі та

особистісному баченні світу митцем, який відкриває принципово нові виразні художні засоби.

У радянській критиці поняття «модернізм» застосовували до всіх течій мистецтва Х Х ст., які не відповідали канонам офіційно проголошеного соціалістичного реалізму. До сукупності стилів і течій модернізму належать такі його прямі попередники, як символізм, імпресіонізм і модерн, авангардні явища — нео- і постімпресіонізм, експресіонізм, фовізм, кубізм, футуризм, а та кож пізніші новації — абстрактне мистецтво, дадаїзм, сюрреалізм.

Щоб уникнути плутанини, необхідно розрізнити два поняття «модернізм» і «модерн». **Модерн** — це вужче поняття порівняно з модернізмом, адже воно характеризує конкретний художній стиль, який виявився наприкінці Х ІХ — на початку Х Х ст. переважно в архітектурі, образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві та існував до завершення Першої світової війни. Модерн передував модернізму, охоплюючи багато країн, де отримав різні назви й мав свої особливості. Проте з часом цей стиль почали зараховувати до модернізму.

Модернізм, для якого знаковою рисою стала полістилісттика, перетворився на синонім усього неklasичного мистецтва кінця Х ІХ — першої половини Х Х ст. Він мав філософське підґрунтя, охопив усі види мистецтва: архітектуру, живопис, графіку, музику, театр, кіно.

Як явище культури він характеризується розривом з попереднім історичним досвідом художньої творчості і прагненням затвердити нові, нетрадиційні основи в мистецтві.

На відміну від точного відображення навколишнього життя, при таманного попереднім епохам, модернізм базується на ідеях про неможливість пізнання й відтворення сучасного світу засобами класичного мистецтва. Попри стильові відмінності між собою, модерністи зазвичай зображували дійсність як царство абсурду, хаосу. Вони не прагнули того, щоб їхня творчість була зрозумілою для всіх, а навпаки свідомо ставили собі за мету створювати елітарне «мистецтво для митців».

Модернізм характеризується безперервним пошуком нових оригінальних ідей, оновленням художніх форм, затвердженням їхнього пріоритету над змістом. А змістом художнього твору стає формоутворення, яке викликає естетичні почуття й емоційні переживання. Це був своєрідний бунт проти реалістичного сприймання світу.

Чому модернізм зміг завоювати любов глядачів і дати старт для розвитку нових цікавих течій? Тому, що це була революція в мистецтві. Він виник як протест проти застарілих традицій. Творчі люди шукали нові способи самовираження і відображення дійсності. Зрозуміло, що багатогранну творчість будь-якого видатного митця важко «затиснути» в рамки певного стилю чи напряму. Наприклад, такі знакові постаті мистецтва Х Х ст., як художник Пабло Пікассо, скульптор Олександр Архипенко, композитор Ігор Стравинський, створювали шедеври мистецтва, що належали до різних напрямів і стилів. Чимало модерністів за життя реалізувалися в різних стильових

координатах і творчих іпостасях. Прикладом цього є, зокрема, автопортрети П. Пікассо.

Отже, **кредо модернізму** — новизна художніх ідей і засобів у мистецтві. З кінця 1950-х рр. у світовому мистецтві виникає тенденція заперечення новаторства модернізму. Його змінив постмодернізм, що передбачав повернення до використання традиційних форм і стилів, але це вже відбувалося за інших епохальних умов і вимірів.

Мистецька скарбничка

Авангард — (з фр. *avant* — попереду і *grande* — охорона), або авангардизм — узагальнена назва найрадикальніших явищ модернізму у світовому, насамперед європейському, мистецтві, що виникли на межі XIX-XX ст. По-різному виявився в образотворчому мистецтві, музиці, хореографії. Термін не має однозначного тлумачення.

Гротеск — надмірне перебільшення або применшення зображуваного.

Урбанізація — процес швидкого зростання старих і поява нових міст.

Модерн (з фр. *moderne* — новітній, сучасний) — стиль, який виявився переважно в архітектурі, образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві наприкінці XIX — на початку XX ст. і поступово завершив своє існування з початком Першої світової війни; мав різні назви в різних країнах.

Модернізм (буквально — «осучаснений», від лат. *modernus* — сучасний) — сукупність пов'язаних між собою стилів і напрямів у мистецтві, що виникли наприкінці XIX — на початку XX ст. і набули особливого розвитку після Першої світової війни.

Полістилістика — (від грец. *poly* — багато і *style* — стиль) — зумисне поєднання в одному творі несумісних, або надзвичайно відмінних, різнорідних стилістичних елементів.

I семестр

Тема 1. Стилi та напрями мистецтва: iмпресiонiзм i постiмпресiонiзм, модернiзм i постмодернiзм

Урок 1. ШКОЛИ I ЛiДЕРИ МОДЕРНУ.

Мета. Ознайомити з поняттями «модерн», «модернiзм»; розглянути етапи розвитку мистецтва, познайомити iз назвами стилiв мистецтва сучасного, повторити поняття «види мистецтва», «художнiй образ».

Розвивати вмiння учнiв розумiти рiзновиди мистецтва та знаходити вiдмiнностi мiж видами мистецтва, впiзнавати вид мистецтва за iлюстрацiєю, надавати характеристику художньому образу твору живопису, висловлювати свої власнi судження вiд перегляду твору, розвивати вмiння знаходити спiльнi риси мiж видами мистецтва.

Виховувати iнтерес до рiзних видiв мистецтва, творчостi вiдомих митцiв, до iсторiї розвитку видiв мистецтва та iндивiдуального стилю митця.

Тип уроку: комбiнований, iнтегрований, урок уведення в тему.

Обладнання: мультимедiйна дошка, презентацiї та вiдеофiльми до теми.

Основнi поняття для засвоєння: модерн, модернiзм, полiстилістика, гротеск

Хiд уроку

1. Органiзацiйний момент.

2. Мотивацiя до навчання.

Повiдомлення теми i мети, головних завдань уроку.

3. Новий матерiал для засвоєння.

Наприкiнцi Х ІХ ст. в мистецтвi вiдбувся рiзкий поворот вiд наслiдування iсторичних зразкiв до новаторських пошукiв i оновлення художньої мови. У результатi сформувався стиль модерн. Точної дати його виникнення не має, але його появу пов'язують iз вiдкриттям у Парижi виставки в «Салонi знедолених» (1863). Спочатку цей стиль набув розвитку в Бельгiї пiд назвою ар нуво i згодом став iнтернацiональним. Практично одночасно ознаки модерну про явилися в багатьох краiнах Європи i луною вiдгукнулися в Пiвнiчній Америцi. У Нiмеччинi вiн отримав назву югендстиль, в Австрiї — сецесiон, в Англії — модерн стайл, в Італії — ліберті, у США — стиль тiффанi. Утiм, це лише термiно логiчнi тонкощi назви стилю, який охопив архiтектуру, дизайн iнтер'єра, графiку, живопис, деко ративно-прикладне мистецтво.

Якi ж найхарактернiшi ознаки стилю? Джерелом натхнення для пошукiв стала природа. Представники модерну зверталися до примхливих бiоподiбних форм, плавних хвилястих лiнiй, асиметрiї. Важливу роль у поширеннi стилю вiдiграли мiжнароднi художньо-промисловi виставки, масова забудова мiст.

Своєрiднiсть архiтектури модерну полягає у вiртуозностi поєднання рiзноманiтних засобiв декоративного оформлення не лише фасадiв, а й iнтер'єрiв, художнiй обробцi всiх конструктивних елементiв — дверей, сходiв, колон, вiкон, балконiв. Використовували новi будiвельнi матерiали (метал, скло, цеглу, бетон та їхнi комбiнацiї), конструктивнi засоби й

технології. Архітекторів на дихало майже все, що створено природою: рослини, мушлі, луска риб, потоки води тощо. Основою їхнього творчого методу стали імпровізація, прагнення до естетичних, незвичних і водночас функціональних будівель. Мистецтвознавці демонструють рідкісну єдність, визначаючи основоположником стилю модерн бельгійця Віктора Орта (1861-1947). Хтозна, яким би став Брюссель, якби свого часу юнак не покинув консерваторію, вважаючи зодчество кращим втіленням своїх творчих здібностей, ніж гра на скрипці. І він не помилився. До списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО зараховано аж чотири споруди В. Орта в Брюсселі! Особняк Тасселя — перша у світі споруда в стилі модерн (1893), яка викликала багато наслідувань. Тут В. Орта вперше застосував лінію, яку образно назвав «удар бича». Вік на з яскравими вітражами, орнаменти кованих огорож і сходів, мозаїчні візерунки підлоги, світильники й навіть дверні ручки — усе проектували в єдиному стилі. Щоб побачити ноу-хау, розпочалося паломництво до бельгійської столиці. Витончений вигин ліній В. Орта стилізували у графіці й декоративному мистецтві.

Стиль **арнуво** вніс струмисько пошуку в архітектуру Франції, де його ідеї по своєму втілював Ектор Гімар (1867-1942). Він створив оригінальні будинки і вхідні павільйони станцій паризького метро з металевими звивистими огорожами й ефектними червоними ліхтарями, що нагадували коників-стрибунців. Французьку шкору модерну називають «стилем метро» або «стилем Гімара», адже його стовпи-тюльпани на вході в метро стали символами Парижа, як Лувр чи Ейфелева вежа.

Австрійська школа модерну пов'язана з діяльністю Отто Вагнера (1841-1918). Побудовані у Відні за його проектами численні споруди вирізняються раціональністю, майже класичною простотою ліній і водночас оригінальним настінним декором. Для проведення художніх виставок побудовано Віденський сецесіон, над його входом напис, девіз стилю: «Часу — його мистецтво, мистецтву — його свободу».

Розвиток модерну охоплював будівництво вокзалів, готелів, бірж. В окремих регіонах і великих містах останній із великих стилів збагачувався національними й місцевими елементами. За допомогою таких елементів відрізняли, приміром, модерн бельгійський і французький від скандинавського або американського, сецесію віденську від краківської чи львівської. У рамках чиказької школи модерну виник тип висотних споруд — попередників хмарочосів, прикладом якого є Гарант-білдінг у США.

Вплив віденської школи модерну почав визначати архітектурне обличчя Львова. Ранню орнаментальну львівську сецесію змінила сецесія раціональна, принципи якої утверджував архітектор і підприємець Іван Левинський (1851-1919). Він особисто, а також фахівці заснованої ним фірми звели чимало будинків у Львові, які є зразками єдності естетики й утилітарності. У свої проекти архітектор вносив елементи традицій національного будівництва. До самотньої гілки українського модерну належить «гуцульська сецесія». Спорудам у цьому стилі притаманні складні

обриси дахів із крутими схилами, іноді з вежею, що нагадують зразки народної архітектури Гуцульщини.

Порівняйте зразки модерну в архітектурі різних країн, знайдіть спільні й відмінні риси. Які споруди зацікавили найбільше і чому? За бажанням поцікавтеся згаданими й іншими школами модерну.

З історії шедевра

До вершин світового модерну зараховують архітектуру каталонського майстра Антоніо Гауді (1852-1926). Проте його шедеври свідчать радше про унікальний авторський стиль — «стиль Гауді», ніж про іспанську школу загалом. Більшість шедеврів майстра зосереджено в Барселоні: парк Гуель, будинки Міла і Батльо, знаменитий храм Святого Сімейства. Органічно вписані в ландшафт, вони зда ються справою рук природи, а не людини. Храм Святого Сімейства (Саграда Фамілія) — кульмінація творчості А. Гауді, найвеличніший проект, будівництво якого почалося в 1882 р. і продовжується до сьогодні. Зведення храму стало справою всього життя каталонського архітектора. Він керував будівництвом упродовж 43-х років — до останнього подиху. За авторським задумом храм із хрестоподібним фундаментом мав бути увінчаний каскадом монументальних башт і стати символічним втіленням Нового Заповіту, як його своєрідна архітектурна енциклопедія. Згідно з проектом споруда має три фасади: західний — Різдва, східний — Страстей Христових, південний — Воскресіння. Кожний фасад увінчують чотири веретеноподібні шпилі. Вісімнадцять башт-шпилів символізуватимуть 12 апостолів, 4 євангелістів, Богоматір і Христа. Скульптуру Ісуса буде увінчано гігантським хрестом. Отже, максимальна висота собору становитиме 170 м, що на один метр нижче, ніж гора Монжуїк — найвища точка Барселони. Антоніо Гауді вважав, що його творіння має бути «не вище гори, яку створив Бог». Усередині храму колони і склепіння нагадують містичний ліс із зоряним небом над ним. За задумом архітектора, тут планували встановити п'ять органів з майданчиками для хору, що розраховані на 1500 осіб. У криволінійних вежах спеціально було розроблено систему вікон, крізь які проникало не лише світло, а й вітер, що мав розгойдувати дзвони. Із запланованих фасадів за життя Гауді був збудований лише один — Різдва. Вхід до храму прикрашають скульптурні групи, які Гауді виготовив сам. Похований Антоніо Гауді у стінах Саграда Фамілія. Виконані ним ескізи, макети, окремі деталі дали змогу продовжити справу майстра. Однак його неповторний стиль було втрачено. Завершення будівництва планується на 2026 р. — до 100-річного ювілею генія архітектури ХХ ст.

Високий старт українському модерну в архітектурі дав Василь Кричевський (1872-1952). За його проектом було побудовано Будинок губерньського земства в Полтаві. У ньому використані елементи української народної і церковної архітектури. Особливої виразності споруді надають лінії даху з двома вежами, ритми струнких фігурних вікон і колон.

Не менш самобутнім є інтер'єр будинку: урочисті сходи, скляна стеля, стіни, арки й колони, декоровані рослинними орнаментами. Розписи виконані за ескізами Ми коли Самокиша, а картини написані Сергієм Васильківським.

4. Підсумки уроку, оцінювання .

- Які мотиви домінують у розписах Будинку земства?
- Поясніть роль декору, орнаментики в утвердженні національних засад стилю модерн в архітектурі.

5. Домашнє завдання.

Переглянь візуалізацію закінчення будівництва храму Святого Сімейства в інтернет-джерелах.

Урок 2 . ШКОЛИ І ЛІДЕРИ МОДЕРНУ.(Продовження)

Мета. Ознайомити з поняттями «модерн», «модернізм»; розглянути етапи розвитку мистецтва, познайомити із назвами стилів мистецтва сучасного, повторити поняття «види мистецтва», «художній образ».

Розвивати вміння учнів розуміти різновиди мистецтва та знаходити відмінності між видами мистецтва, впізнавати вид мистецтва за ілюстрацією, надавати характеристику художньому образу твору живопису, висловлювати свої власні судження від перегляду твору, розвивати вміння знаходити спільні риси між видами мистецтва.

Виховувати інтерес до різних видів мистецтва, творчості відомих митців, до історії розвитку видів мистецтва та індивідуального стилю митця.

Тип уроку: комбінований, інтегрований, поглиблення теми.

Обладнання: мультимедійна дошка, презентації та відеофільми до теми.

Основні поняття для засвоєння: модерн, модернізм, полістилістика, гротеск

Хід уроку

1. Організаційний момент.

2. Мотивація до навчання.

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Новий матеріал для засвоєння.

Коріння модерну дослідники відшукують у графіці, адже саме вона стала тією цариною, з якою виростали і в якій розвивалися провідні мотиви стилю. На початку ХХ ст. мистецтво графіки переживало справжній ренесанс. Та лановиті художники створювали плакати, буклети, книжкові й журнальні ілюстрації, станкові роботи, які вражали незвичними ракурсами персонажів, оригінальними формами й орнаментальністю. Ознакою нової графічної мови стали пливучі химерні лінії, а найпоширенішою темою — бутон (символ появи нового життя), екзотичні рослини з довгими стеблами. Популярними були й образи чарівних і тендітних жінок. Англійський художник Обрі Бердслі (1872- 1898) відомий як ілюстратор книжок. Манірно- вишуканий почерк митця з характерною хвилеподібною лінією малюнка, що розмежовує плями чорного і білого кольорів, зробив його центральною фігурою стилю модерн у графіці.

-Як досягнуто контрасту у графіці О. Бердслі? Спробуйте намалювати в повітрі лінію силуету з ілюстрації «Чорний капот».

Значний вплив на розвиток модерну справила графічна творчість чеського митця Альфонса Мухи (1860-1939), який створював календарі, марки, театральні афіші та костюми, працював дизайнером ювелірних прикрас, інтер'єрів тощо. Центром композиції зазвичай є загадкова жінка у вільному одязі з розкішним волоссям. Картини обрамляють рослинні орнаменти. Образи з графічних серій митця («Порироку», «Квіти», «Зірки»)досі тиражують у вигляді арт-постерів.

- У чому полягає оригінальність жіночих образів А. Мухи? Чому, на вашу думку, вони набули популярності?

Одним із засновників модерну в живописі, лідером Віденського сецесіону, був австрійський художник Густав Клімт (1862-1918). Його композиціям притаманні декоративна багатобарвність, орнаментальність, символічний зміст. У жіночих портретах художник застосовував не лише золотий тон, а й сусальне золото, що надавало особливого колориту та неповторності. Сповнені мозаїчними квітами, звивистими лініями, витіюватими формами картини митця є виразом недосяжного світу, що стоїть над часом і реальністю.

Риси модерну утвердилися в багатогранній творчості художника-графіка Георгія Нарбута (1886-1920). Він народився на хуторі Нарбутівка поблизу Глухова. Навчався мистецтву в Петербурзі, Мюнхені. Щоліта приїздив на батьківщину, де вивчав стародруки, герби українських родів; це дало йому змогу стати відкривачем пам'яток української старовини як естетичного явища. У 1917 р. переїхав до Києва, став професором графіки Української академії мистецтв, а згодом — її ректором. Г. Нарбут створив власний світ образів і графічний почерк на основі поєднання національних традицій і сучасних йому художніх явищ. Митець увійшов в історію української культури як творець державного герба і печатки, перших банкнот і поштових марок. Також він ілюстрував книжки та журнали, створив «Українську абетку», у якій використав вітчизняні й західно європейські досягнення шрифтового мистецтва. Маючи величезний авторитет у художніх колах, Георгій Нарбут зумів своїми творами змінити уявлення про місце книжкової графіки в культурі суспільства. Доробок художника, що виражав дух епохи, став джерелом натхнення для багатьох його послідовників і визначив розвиток цього виду мистецтва в Україні.

Українське образотворче мистецтво початку ХХ ст. розвивалося під впливом досягнень західноєвропейського модерну, які переосмислювалися митцями крізь призму національних традицій. У стилістиці модерну малював Гуцульщину і портрети її мешканців художник-львів'янин польського походження Казимир Сіхульський (1879-1942). Давні традиції стінопису, іконопису та мистецтва вітража розвивав художник-монументаліст Модест Сосенко (1875-1920) — представник мюнхенської та львівської сецесії. Справжнього розквіту досягло в Європі декоративно-прикладне мистецтво модерну. Стали популярними в облицюванні стін будівель керамічна плитка, кахлі з квітковими візерунками й орнаментами. Меблі прикрашали елегантною фурнітурою, створювали чудернацькі вазы, ювелірні прикраси, у яких вирізнявся мотив граційних комах, пташок (павичів, ластівок). Барвисті вітражі-картини й світильники американця Луїса Комфорта Тіффані (1848-1933) вражали містичним мерехтінням кольорів веселки. Він винайшов

спосіб з'єднання шматочків «полум'яніючого» скла за допомогою мідної фольги, через що й отримав міжнародне визнання. Значення модерну було набагато довговічнішим, ніж коротка мода на нього. Цей стиль дав змогу здійснити рішучий відрив від художніх форм минулого й віродив відчуття потрясіння від новизни в мистецтві, що стало основою більш шокуючих змін у мистецтві ХХ ст.

Мистецька скарбничка

Арнуво (від фр. — «нове мистецтво») — назва стилю модерн у Бельгії та Франції (за назвою магазину-салону, що відкрив у Парижі Семюел Бінг).

Сецесіон (з нім. зесезбіо — вихід, віддалення), або сецесія — назви стилю модерн в Австро-Угорщині, а також у Західній Україні. Походять від назви творчого об'єднання художників, архітекторів, дизайнерів.

Югендстиль (нім. — «молодий стиль») — назва стилю модерн у Німеччині, що походить від назви журналу, який пропагував нове мистецтво.

5. Підсумки уроку, оцінювання .

- Що нового ви дізналися на уроці? Чи сподобався вам урок? Чим саме?
- Назвіть універсальні риси стилю модерн.
- Які школи модерну сформувалися в різних країнах, які назви вони отримали, які види мистецтва охоплювали?
- Схарактеризуйте основні досягнення українських митців у царині мистецтва модерну, підкресліть національні особливості.

6. Домашнє завдання.

- Самостійно дослідіть і віднайдіть елементи модерну в сучасній архітектурі.
- Мистецький проект із презентацією «Модерн: школи, лідери, шедеври».

Урок 3. Символізм. вступ у ХХ століття.

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, введення в тему.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

Символізм зародився у Франції в 70-80-х роках ХІХ ст. як протиположність реалістичній літературно-художній практиці того часу. Основні принципи символізму вперше виникли у творчості французьких поетів Поля Верлена, Стефана Маллармета ін. Нова поетична течія вела мистецтво в царство мрій і фантазій. Вона захопила також театр, музику, живопис і перетворилася на культурно-мистецький напрям, що одним з перших маніфестував модернізм. Поетів, художників і композиторів нерідко приваблювали схожі міфи, сюжети й символи. Живописці й музиканти знаходили джерела натхнення в поезії, а письменники запозичували деякі свої образи в картинах. Символу завжди притаманна невизначеність, тому що духовний зміст важко передати словами. Символісти розрізняють два світи: світ речей і світ ідей. Вони вважають, що за світом речей, який ми бачимо, існує інша — справжня дійсність, яку наш реальний світ лише невиразно відображає. Мистець стає посередником між цими двома світами. Настає момент прозріння. Мистецтво, на думку символістів, — це ключ до досягнення таємниці, що виходить за межі повсякденного досвіду.

Змістом творів ставали виражені в образах символічні ідеї, тобто узагальнені уявлення про людину, сенс її життя, вічну красу. Символісти намагалися одухотворити дійсність, глибше показати душу людини, сповнену переживань, неясних відчуттів, скороминущих вражень. Живопис символістів часто пронизаний песимістичними настроями. Як і поети-символісти, художники й композитори часто зверталися до міфологічних і

біблійних сюжетів, шукали натхнення в темах любові й страждання, захоплювалися містикою, використовували символи, алегорії, натяки, що надавало творам загадковості. Звичайно ж, сим волізм брав натхнення й у самій природі. Для всіх представників символізму характерні пошуки власної художньої мови. Одні приділяли особливу увагу декоративності, інші прагнули до майже примітивної простоти. Хтось малював нечіткі розмиті контури фігур на картинах, ніби силуети розчиняються в тумані. Але всі намагалися звільнити живопис «від кайда нів достовірності», тому композиції будувалися на символах, яким на лежало центральне місце. Тісно пов'язана із символізмом творчість П'єра Пюві де Шаванна (1824-1898), хоч образна конкретність і відточеність малюнка деякою мірою позбавляли його твори ви тонченості, властивої цьому стилю. Проте метафоричність перетворює вала його картини, за власним ви словом митця, «у щось, паралельне натурі». До кращих творів французького живописця належить цикл панно для паризького Пантеону. Композиція «Свята Женев'єва, яка споглядає Париж» передає дух су ворої шляхетності. Фігура святої заворожує ясним і лаконічним, як у статуї, силуетом, а панорама міста з річкою, ваза з квітами на передньому плані підкреслюють декоративність панно.

-Проаналізуйте композицію і колорит панно. Який настрій у ньому панує?

Характер символіки Гюстава Моро (1826-1898) зовсім інший. Він прагнув зображувати персонажів у стані сильної заглибленості в себе. Картина, на його думку, повинна зачаровувати фантас тичністю, її краса має давати насолоду. Тому французький живописець звертався до міфологічних образів, застосовував гру світла, намагався вражати орнаментами й іншими декоративними деталями.

У більшості акварелей французької Елізабет Сонрель (1874- 1953) змальовано ідеалізований образ жінки. Її широко відомі у свій час твори на фантастичні сюжети, що належали до символізму і модерну, виставляли в паризьких салонах, репродукували на листівках. Фантасмагоричні ідеї притаманні графіці й живопису Оділона Редона (1840-1916), творчість якого традиційно поділяється на два періоди: «чорний» і «кольоровий». У графіці «чорного» періоду — моторошних малюнках вугіллям — переважали образи світового зла, кошмари. Найяскравішим їхнім втіленням стало зображення павука з людським обличчям. Роботи «кольорового» періоду полонять вмінням французького митця передавати духовність і чистоту за допомогою яскравих кольорових потоків.

**-У чому ви бачаєте незвичність композиції французьких символістів?
-Порівняйте з картинами бельгійських художників. Спробуйте інтерпретувати їхній зміст і символіку.**

Полотна бельгійського символіста Жана Дельвілля (1867-1953) сповнені таємниць. Однозначно інтерпретувати їхній зміст не вдалося ані містикам його часу, ані сучасним дослідникам. Художник залишив після себе не багато картин, але дуже багато загадок. Погляди на суспільство, як на маскарад, притаманні бельгійському живописцю Джеймсу Енсору (1860-1949). В оригінальній символіці його картин особливе місце посідають маски, ексцентричні образи.

Стиль Яцека Мальчевського (1854- 1929), відображає національні особливості символізму в польському живописі. У його майстерно побудованих і багатих за колоритом композиціях історичні персонажі нерідко зображені поряд із фавнами, русалками, янголами. Подобалося художнику малювати себе персонажем картин в алегорично-символічній манері.

- У чому незвичність автопортрета Мальчевського?

Символізм по-різному розквітнув у творчості Михайла Врубеля, Миколи Реріха та інших всесвітньо відомих ху дожників.

5. Підсумки уроку, оцінювання .

- Що нового ви дізналися на уроці? Чи сподобався вам урок? Чим саме?
- Як ви гадаєте цілі, які були поставлені на початку уроку були виконані?

6. Домашнє завдання.

- Складіть міні-розповідь за картиною Реріха, акцентуючи увагу на символізмі грозових хмар, пронизаних сонячним світлом, як бо ротьби Світла і Темряви.

Урок 4. Символізм. вступ у ХХ століття. (Продовження).

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, поглиблення знань.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

Існують художники, картини яких неможливо сплутати з творами інших, настільки вони оригінально і неповторно виражають естетику автора, його погляди на світ, внутрішню енергію непересічної особистості. Саме до таких належать твори Михайла Врубеля (1856—1910). Твори відомого художника-символіста дансько-польського походження, визначного майстра монументального, акварельного й олійного живопису, дають змогу поринути в таємничу атмосферу. Які б образи не втілював художник, вони позначені суто «врубелівською» пристрасною експресією. За фактурою ці полотна мов би нагадують декоративну мозаїку. До творів М. Лермонтова Михайло Врубель намалював 30 ілюстрацій, з-поміж яких значна частина присвячувалася поемі «Демон». Про картину «Демон, що сидить» автор писав: «Демон — дух не стільки злий, скільки скорботний, але в той же час владний і величний». Задумливий юнак сидить на самоті в оточенні гірських квітів, а його величезні сумні очі вдивляються в далечінь. У картині відчутний індивідуальний стиль художника з характерним ефектом суцвіть кристалів, тому вона схожа радше на панно або вітраж.

У 80-х роках молодого художника, який ще не завершив навчання у Петербурзькій Академії мистецтв, було запрошено до Києва для реставрації Кирилівської церкви XII ст. За п'ять років він створив чотири ікони, монументальні розписи (без ескізів), занурюючись у стихію візантійських традицій. В образах апостолів і Богоматері художник зобразив киян, своїх сучасників. Врубель також створив ескізи фресок Володимирського собору.

Українські митці-символісти, як і їхні європейські попередники й сучасники, намагалися знайти синтез кольорів і ліній, які б змогли передати ідеї символізму. Вони оформлювали твори поетів-символістів, прикрашали їх заставками, малювали обкладинки, ілюстрували журнали. Елементи символізму проглядаються у творах багатьох художників епохи модернізму.

У творчості художника і поета Михайла Жука (1883-1964) яскраво виявився синтез символізму і модерну. Рослини, особливо квіти, — улюблені мотиви митця. Їх намальовано не в природному середовищі, а ізольовано, що наближає композиції до творів декоративного мистецтва («Гвоздики», «Іриси», «Хризантеми», «Лілея»). Водночас вони чарують глибокою символікою. Наприклад, використовуючи велику кількість квітів у панно «Біле і чорне», художник звертається до їхньої символіки для розкриття душевних поривань і неусвідомлених почуттів головних персонажів — чорного і білого ангелів. Прообразом першого — юнака, що грає на сопілці, став 20-річний Павло Тичина, а в образі другого ангела зображено кохану дівчину поета, яка рано загинула. Так реальну життєву історію М. Жук переводить у символічну площину: соняшники і чорнобривці в сяянні сонця символізують жадою до життя, у той час як їм контрастують гордовиті гвоздики й блакитна синюха, що відповідають іншому стану душі.

Художник Юхим Михайлів (1885-1935) більшість своїх символічних композицій виконав пастеллю. Їм притаманні поетичні алегорії, багатозначність художньої мови, витончена колористика. Печальні видіння, мов оповиті туманом, викликають сумний настрій, набуваючи космічного звучання.

-Дайте власне тлумачення символічного змісту картин.

Часто виникає питання: чи є підстави говорити про символізм у музиці? Відповідь — позитивна. Хоча деякі дослідники вважають, що в музиці не виник цей стиль, і його риси проявилися лише опосередковано. Символізм, стверджуючи себе як мистецтво надзвичайне, магічне, якому притаманні туманність і невизначеність, знайшов відгук у творчості композиторів. У певному сенсі музика за своєю природою є мистецтвом символічним, тому не дивно, що символ — «чуйний носій духовних смислів» — знаходить у ній адекватну цьому стилю мову.

Одним з основоположників музичного символізму вважають німецького композитора Ріхарда Вагнера, останнього з великих романтиків, оперні шедеври якого сповнені символікою.

Формальна ознака символізму в музиці полягала в розквіті жанру симфонічної поеми. Ця форма програмної музики покликана невимовно і безпосередньо висловлювати стан душі. Наприклад, у Ференца Ліста, окрім драматичних поем («Мазепа»), є твори, що по духу наближені до символізму, тому що в них тема визначається не сюжетом, а враженнями («Прелюди»). Символістські настрої відчутні й у деяких творах Яна Сібеліуса. Фінський композитор шведського походження неодноразово звертався до жанру симфонічної поеми (легенди, балади) за карело-фінськими сказаннями або сюжетами давньогрецької міфології. У них відповідно до символічних

образів композитор створює фантастичний оркестровий колорит («Океаніди»).

Вплив символізму виразно виявився в пізніх творах Сергія Рахманінова, наприклад, у знаменитій симфонічній поемі «Острів мертвих». Її створено під враженням від картини відомого швейцарського художника-символіста Арнольда Бекліна. Атмосферу музики визначає містичний сюжет картини, на якій зображено човен з веслярем і фігурою, закутаною в білу тканину. Човен наближається до острівця з кипарисами між кам'яних скель (ці дерева в Південній Європі асоціюються з трауром). Головні мотиви поеми — невідворотність смерті й жага життя. Отже, до джерел символізму в музиці належать новаторські пошуки представників пізнього романтизму.

Відомий литовський художник і композитор Мікалоюс Чюрльоніс (1875-1911) сприяв розквіту європейського символізму і в образотворчому, і в музичному мистецтві. Найхарактернішою рисою творчості митця є синтез мистецтв і пошуки аналогій музики й живопису. У його картинах ознаки символізму поєднуються з елементами модерну, народного мистецтва, японської, єгипетської, індійської культур. Це виразно виявилось в жанрі сонати, за позиченого з музики («Соната Сонця», «Соната весни», «Соната моря» та ін.), циклах «Створення світу» і «Знаки зодіаку». Композитор писав симфонічні поеми, кантати, п'єси для фортепіано.

Символістська музика, яка прагне до яскравої виразності, стикається у своїх пошуках з іншими стильовими явищами, насамперед з імпресіонізмом. До символістів зараховують французького композитора Габрієля Форе (1845-1924), який створив першу версію музики до поеми М. Метерлінка «Пеллеас і Мелісанда». Згодом виникли інші музичні прочитання цієї поезії: Ян Сібеліус написав музику до драми, Клод Дебюссі — оперу, Арнольд Шенберг — симфонічну поему. Творчість Форе пов'язує епоху класиків і романтиків із періодом музичного імпресіонізму. Музична мова митця з багатьма ліричними відтінками нагадувала витончений картинний звукопис імпресіоністів. Схильність до мрійливої і споглядальної лірики визначила стриманий загальний тон його творів і виразових засобів. Опора на естетику символізму дала змогу Г. Форе довести музичний образ у своїй творчості до символічної багатомірності й узагальненості. Захоплення поезією символістів відображено у специфічному французькому вокальному жанрі *mélodie*. Воно допомогло відкрити символіку античного мистецтва в камерних вокально-інструментальних творах («Гімн Аполлону», «Прометей» за Есхілом). Дж. Сарджент. Портрет Г. Форе

Слухання. Г. Форе. Павана для флейти й оркестру.

Символістські пошуки в музичному мистецтві найяскравіше репрезентує творчість Олександра Скрябіна (1872-1915). Художньо-світоглядні погляди композитора мають багато точок дотику з установками символізму (ідеєю орфізму, уявленням про космічну єдність людства, поглядом на творчість як пророче служіння митцю, що межує з месіанством). У його музичних образах-символах і в програмних коментарях до власних творів, суголосних сучасним поетам-символістам, відчутна напруженість найтонших

переживань і загального емоційного тону. Наприкінці ХІХ — початку ХХ ст. зростає цікавість митців синестезією. О. Скрейбін, який мав від природи кольоровий слух, не пройшов повз ці інноваційні експерименти. Він створив «Прометей» (Поему вогню). Це не античний міф про героя Прометей, адже скрейбінська поема не має авторської програми. Задум твору символічний, а зміст достатньо абстрактний і багатоплановий. Відповідно композитор обрав незвичайний склад виконавців: симфонічний оркестр, фортепіано, орган, хор, а також партію світла. Вона супроводжує музичний розвиток зміною кольорових хвиль, що освітлюють зал під час звучання музики. За формою «Прометей» О. Скрейбіна — одночастинний симфонічний твір, у якому поєднано ознаки насамперед симфонічної поеми, а також фортепіанного концерту і кантати. Композитор використовує «візуалізацію» власних кольорових уявлень і вводить у партитуру світловий рядок «Люсе» — умовні позначення кольорів. Зі світловою партією «Прометей» уперше прозвучав у 1915 р. в ньюйоркському Карнегі-Холі. Для концерту спеціально було замовлено ін струмент, який назвали «хромола».

Слухання. О. Скрейбін. Симфонічна поема «Прометей».

Таким чином, символісти радикально змінили не тільки різні види мистецтва, а й саме ставлення до нього. Експериментаторський характер їхньої творчості, прагнення до новаторства стали зразком для більшості сучасних напрямів мистецтва.

Мистецька скарбничка

Алегорія (з грец. αἰεδογία — іносказання) — образ, у якому зображення має переносне значення, вираження ідеї у предметному образі.

Містика (з грец. «потаємний», «прихований») — віра в існування надприродних сил і можливість спілкування з ними людини.

Символ (з грец. «знак») — умовне позначення якого-небудь предмета, поняття або явища; художній образ, що умовно відтворює усталену думку, ідею, почуття.

Символізм (від грец. — знак, символ) — одна зі стильових течій модернізму. Символісти проголосили символ основою мистецької творчості.

Синестезія (від грец. — одночасне відчуття) — художній прийом, що полягає в поєднанні різних асоціацій. Виникнення у людини одночасно відчуття не тільки в тому органі чуття, на який діє подразник, а й в іншому органі.

5. Підсумки уроку, оцінювання

1. У яких видах мистецтва виявився символізм?
2. Назвіть батьківщину символізму та основні ознаки цього стилю.
3. Поясніть, як ви розумієте значення термінів «символ» і «алегорія» на прикладі конкретних творів мистецтва за ілюстраціями з підручника.

6. Домашнє завдання.

Самостійно дослідіть, як виявився символізм у театральному мистецтві, у музиці Я. Сібеліуса, С. Рахманінова (прослухайте їхні твори).

5. У вільний час перегляньте фільм про М. Чюрльоніса «Зодіак» (реж. Й. Вайткус, 1986).

Урок 5. Мінливість вражень імпресіоністів.

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, введення в тему.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

В останній третині ХІХ ст. у Франції виник імпресіонізм. Він завершив реалістичну традицію і відкрив інноваційну епоху модернізму. Новий стиль ознаменував народження нового живопису, «зітканого з кольору, світла й повітря». Цікава історія походження назви стилю. Літопис імпресіонізму починається з першої художньої виставки, що відбулася на бульварі Капуцинок у Парижі в майстерні фотографа Надара (1874).

Невдовзі після цієї події в одному гумористичному виданні вийшла стаття з назвою «Виставка імпресіоністів», згодом ще одна — «Виставка бунтівників». Критика й публіка різко демонстрували негативні оцінки й іронічно відгукувалися про представлені роботи, особливо про картину К. Моне «Імпресія. Схід сонця». Художникам дорікали в «незавершеності» і «неохайності» живопису, відсутності смаку. З того часу їх стали називати «імпресіоністами». Нове слово прижилося, оскільки виражало те спільне, що єднало молодих бунтарів.

Остання виставка імпресіоністів відбулася в 1886 р. Отже, формування стилю відбулося протягом короткого періоду часу. Проте це не позначилося на його здобутках — творчості цілої плеяди яскравих індивідуальностей. Що ж так вразило сучасників, які осуджували імпресіоністів? Спочатку нове бачення сформувалося в пейзажі. Знаковим твором вважають вищезгадану картину Клода Моне (1840-1926). У ній митець втілює підхід імпресіоністів до світла, що перетворює зображення в гармонію кольорових плям. Він ввів до художньої практики серії картин з одним мотивом, але з різним

освітленням залежно від часу доби, пори року. Наприклад, його серія «Руанський собор» складалася аж із 30 творів!

Художники писали свої картини переважно на пленері. Також вони використовували чисті кольори, часто контрастні (наприклад, червоний і зелений або оранжевий і блакитний), та багато відтінків. Змінилася й техніка. Чисті фарби накладали дрібними мазками роздільно, не змішуючи на палітрі. Контури неначе розчинялися в повітряному просторі. Імпресіоністи фіксували ніби випадково вихоплені моменти життя городян: сценки на вулицях, у театрі, під час відпочинку в парку. Отже, поряд із пейзажем став улюбленим побутовий жанр, нерідко змішаний із портретом. Сміливі композиційні рішення, несподівані ракурси надавали картинам фрагментарності, адже світ відображався таким, яким він є — мінливим. Імпресіоністи вперше відтворили на полотні панораму життя міста. Серію картин Каміля Піссарро (1830-1903) присвячено бульвару Монмартр у Парижі, який полонив майстра нескінченним рухом. Художник зображував його в ранковому серпанку, у вечірніх сутінках і навіть у світлі зірок. Альфред Сіслей (1839-1899) надавав перевагу ліричним замальовкам паризьких околиць із затишними будиночками, мостами через річку.

- **Проаналізуйте колорит міських пейзажів.**

- **Який ракурс обрав Піссарро?**

Тема балету приваблювала Едгара Дега (1834-1917), який зображував танцівниць у граційних позах під час репетицій чи виступів на сцені. Також він нерідко малював скачки, стрімкий рух коней із жокеями. Художники-імпресіоністи не рідко обирали ідентичні сюжети, адже для них здебільшого важливе було не ЩО, а ЯК це зображувати. Наприклад, популярною була тема літнього відпочинку на човнах. Художники передавали переживання і рух води, відблиски сонячного проміння в палітрі безкінечних кольорових відтінків.

З історії шедевра

Митець-імпресіоніст, визнаний майстер жіночого портрета П'єр Огюст Ренуар (1841-1919) — «єдиний великий художник, який не написав за своє життя жодної сумної картини», як стверджував письменник Октав Мірбо. Важко уявити, що світлі образи й настрої виникали на полотні навіть тоді, коли хворий на артрит художник, щоб малювати, був змушений прив'язувати пензель до руки. Основний внесок Ренуара в мистецтво живопису полягав у створенні складних багатофігурних композицій, часто на характерну для його творчості тему дозвілля і відпочинку на природі. Прикладом «сонячного» Ренуара є картина «Бал у Мулен-де-ла-Галетт». Саме так називався ресторан на паризькому Монмартрі, де жив художник. У теплі дні столики й лавки виставляли просто на вулиці по колу, і відвідувачі танцювали просто неба. Художнику позували друзі та знайомі. Митець впорався зі складним завданням — відобразити на обличчях й одязі людей гру відблисків сонячного світла, що пробивалося крізь листя дерев. Ренуара приваблювала стихія танцювального ритму. Сприймаючи танцюючих людей, глядач ніби відчуває музику, що лунає з картини. Картина знаходиться в

паризькому Музеї д'Орсе, а її зменшена копія стала однією з найдорожчих з-поміж усіх картин, проданих на аукціоні Sothebys.

5. Підсумки уроку, оцінювання .

- Що нового ви дізналися на уроці? Чи сподобався вам урок? Чим саме?

- Як ви гадаєте цілі, які були поставлені на початку уроку були виконані?

6. Домашнє завдання.

Прослухайте програмні музичні твори (за вибором), порівняйте їх з картинами на таку саму тематику.

Урок 6. Мінливість вражень імпресіоністів (продовження).

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, поглиблення.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

Деякі принципи імпресіонізму — передача миттєвого руху, плинність форми — позначилися й на скульптурі. Засновником напряду вважається французький скульптор Огюст Роден (1840-1917). Знаменитий «Мислитель», як і популярна мармурова скульптура «Поцілунок», — це композиції до семиметрової «Брами пекла» (більше 180 фігур). «Мислитель» надихнув Ференца Ліста на створення однойменного музичного твору.

Художні методи імпресіонізму не обмежувалися впливом тільки на мистецтво Франції. Аналогічні пошуки у цьому стилі велися в різних країнах, зокрема у творчості Ігоря Грабаря (українцем за походженням). Українські митці не пройшли повз імпресіонізм, використовували його живописні техніки та прийоми для оновлення художньої мови. Імпресіоністичні риси помітні у творчості Миколи Бурачека (1871-1942) та ін., хоча більшість представників українського малярства не дотримувалися цього стилю послідовно. На зламі століть відбулося нашарування напрямів і течій, нерідко навіть у творчості одного митця. Відгомони імпресіонізму і пост імпресіонізму виявилися згодом у насиченому кольорописі Миколи Глуценка, у творах класика вітчизняного живопису Тетяни Яблонської, у натюрмортах майстра коло ристики Адальберта Ерделі, у серії київських пейзажів Сергія Шишка та ін. Проте їхня творчість належала вже іншій епосі.

Портрет митця

Український художник, педагог і громадський діяч Олександр Мурашко (1875-1919) створив само бутню образно-пластичну систему на основі поєднання традицій і новаторства. У дитинстві майбутній художник залюбки

слухав українські казки та історії про козаків, що їх йому оповідала бабуся, проста селянка з міста Борзна на Чернігівщині. Недарма Мурашко приїздив на свою рідну Чернігівщину, аби відчувати коло рит минувшини і змалювати старовин не вбрання і зброю під час написання картини «Похорон кошового». Бажання юнака стати художником усіляко підтримував його дядько Микола Мурашко — засновник Київської рисувальної школи. Мали вплив на професійне становлення О. Мурашка три різні стилі: реалізм, риси якого він успадкував від живописної школи свого петербурзького вчителя — великого реаліста Іллі Рєпіна; імпресіонізм, що надав поштовху до новацій під час перебування художника в Парижі; модерн, із принципами якого молодий художник ознайомився в Мюнхені, у центрі німецької сецесії. Завдяки цьому збігові у творчій манері митця поєдналися напрями, які естетично різнилися між собою і навіть суперечили один одному, — імпресіоністична плернерність і ескізність із чіткою організацією форм і декоративною модерною витонченістю. В Україні митець став одним із перших, хто пішов шляхом живописних експериментів, пошуків виразної кольорової інтонації в портретах, жанрових композиціях на народну тематику. Художник стає відомим у Європі. За картину «Карусель» О. Мурашко одержав золоту медаль на X Мюнхенській міжнародній виставці (1906). Самобутня модерна трактовка біблійного сюжету на полотні «Благовіщення» поєднала реальність і містику. О. Мурашко був одним із засновників Української академії мистецтв.

Імпресіонізм зробив своєрідну художню революцію в живописі. У його надрах зародилися постімпресіонізм і неоімпресіонізм. Постімпресіонізм охоплює період з останньої виставки імпресіоністів 1886 р. до 1910-х років. До французьких майстрів-постімпресіоністів належать: Поль Сезанн, Поль Гоген, Вінсент Ван Гог, Анрі де Тулуз-Лотрек. Роботи цих художників було представлено на виставці в Лондоні, під враженням від якої один із критиків і винайшов термін «постімпресіонізм». Поль Сезанн (1839-1906) не вважав живопис мистецтвом, він називав його одним із засобів пізнання, що дає шанс відчувати й зрозуміти основи світобудови. Натюрморти художника зазвичай складаються з простого посуду і плодів. Доповнення драпіровками надає рухливості композиціям, завжди збалансованим і динамічним. Сезанн спочатку працював в імпресіоністському стилі. Проте поступово у його творах з'являються геометричні форми, що посилюють об'ємність предметів. Так художник відкрив методи зображення, що згодом стали мовою кубізму. Візитною карткою Вінсента Ван Гога (1853-1890) вважають натюрморт «Соняшники». Одним із творчих досягнень живописця стало опанування секретами кольорного контрасту. Численні варіанти соняшників, які він малював 11 разів, змінюючи їхню кількість, розташування та кольори тла, свідчать про пошуки митцем досконалості. На картині з домінуванням у палітрі насичених відтінків жовтої фарби цей колір набуває особливого сяйва, а квіти наче живі. Улюблений художником жовтий колір був втіленням радості й сонячної енергії. Живопису невтомного мандрівника Поля Гогена (1848-1903) притаманні символічність образів, підкреслена

декоративність, використання спрощених форм і яскравих кольорів, що ніби «звучать». Відчуваючи з дитинства, яке минуло в Перу, потяг до екзотичних місць, Гоген багато подорожував. Потім взагалі поїхав на Таїті, подалі від цивілізації, щоб «злитися з природою» і малювати «первісне» життя.

Основна тема творчості Анрі де Тулуз-Лотрека (1864-1901) — роз ваги й побут паризької богеми. Ці сценки він відтворював майстерно, іронічно, гротескно. Митець одним із перших почав малювати афіші співачок і танцівниць кабаре. Вони вражають динамізмом і виразністю.

Таким чином, конструктивістське бачення світу Сезанна, символізм і декоративність Гогена, пронизлива виразність кольору Ван Гога, графічна стихія майстра плаката Тулуз-Лотрека — стали сполучною ланкою між мистецтвом ХІХ і ХХ ст., поштовхом для розвитку низки інших художніх стилів і течій. Як вважають дослідники, до постімпресіонізму належить також творчість неоімпресіоністів. Представники цього напрямку на основі наукових досягнень прагнули довести до логічного завершення емпіричні знахідки попередників, передати за допомогою живописних прийомів усе багатство оптичних ефектів. Головним методом неоімпресіоністів став дивізіонізм. Французький теоретик неоімпресіонізму Жорж-П'єр Сера (1859-1891) на основі дивізіонізму розробив незвичайну техніку письма — пуантилізм. Він дійшов висновку, що суміш окремих точкових мазків дає значно сильніший зоровий ефект, ніж традиційні способи малярства. На картинах живописця всі деталі були складені з крапок чистих кольорів, композиції ретельно продумувалися, вивірялися до дрібниць. Палким прихильником пуантилізму став Поль Сіньяк (1863-1935). Картини художника можна було розглядати тільки здалеку, бо зблизька вони перетворювалися в мозаїку. Проте це було нове слово в мистецтві живопису, яке дало імпульс для розвитку авангардних напрямів. Відповідно до теорії єдності живописної та музичної гармонії П. Сіньяк нумерував свої твори як музичні опуси, назвав серію пейзажів «алегро» і «адажіо».

- **Пригадайте, які твори Клода Дебюссі ви слухали в попередні роки.** У музичному мистецтві основоположником імпресіонізму став французький композитор Клод Дебюссі (1862-1918). У молоді роки він зблизився з гуртом літераторів і художників, який очолював поет-символіст С. Малларме. Їхні ідеї знайшли відгук у музиці К. Дебюссі. Музику імпресіоністів зближує з живописом прагнення до втілення швидкоплинних вражень і ледь вловимих відчуттів. У жанровому відношенні вони надавали перевагу програмним мініатюрам, сюїтам. У Дебюссі деякі назви творів перегукуються з тематикою художників: «Естампи» для фортепіано, симфонічні ескізи «Море», ноктюрн «Хмари» для оркестру. У циклі фортепіанних прелюдій композитор звертався до жанрів музичного портрета («Менестрелі», «Дівчина з волоссям кольору льону»), пейзажу («Вітрила», «Тумани», «Сліди на снігу»). Свого роду маніфестом музичного імпресіонізму вважають симфонічну прелюдію «Післяполудневий відпочинок фавна» (за С. Малларме), у якій проявилися характерні для музики К. Дебюссі примхливість вишуканої мелодики, колористичність

гармонії, витонченість барвистої оркестровки. За музикою прелюдії було створено одноактний балет, хореографом і головним виконавцем у якому виступив відомий танцівник Вацлав Ніжинський.

До імпресіонізму належить також перший період творчості Моріса Равеля (1875-1937), учня Г. Форе. Композитор продовжив і розвивав пошуки свого молодшого сучасника К. Дебюссі в царині імпресіоністичного звукопису. Він створював романси на вірші поетів-символістів; програмні твори, у яких відчутний інтерес до фольклору («Іспанська рапсодія» для оркестру), картин природи («Гра води», цикл «Відображення» для фортепіано»). Загалом у стилістиці М. Равеля домінують енергійні, нерідко екзотичні ритми, барвиста гармонія, милування «прекрасною миттю». К. Дебюссі. Прелюдія «Післяполудневий відпочинок фавна». М. Равель. «Гра води» для фортепіано. Таким чином, імпресіонізм став рубіжним явищем в історії мистецтва. Він завершував традиції реалізму і дав старт напрямам і течіям модернізму з постійним оновленням художньої мови й техніки.

Мистецька скарбничка

Дивізіонізм — метод живопису, заснований на розкладанні складного колірного тону на чисті кольори, які наносили на полотно окремими мазками.

Імпресіонізм (фр. *impression* — враження) — стиль останньої третини ХІХ — поч. ХХ ст., представники якого прагнули природно й невимушено відобразити навколишній світ у його мінливості, передаючи свої враження.

Пленер (фр. *plein air* — вільне повітря) — передача в картині змін кольору, зумовленої дією сонячного світла під час роботи художника на відкритому повітрі.

Постімпресіонізм (фр. *postimpressionisme*, лат. *post* — після, тобто після імпресіонізму) — збірна назва кількох напрямів французького мистецтва кінця ХІХ ст., що виникли слідом за імпресіонізмом, зокрема неоімпресіонізм.

Пуантилізм (фр. *pointillisme* — крапка) — живописна техніка — нанесення фарб на полотно у вигляді маленьких точок або квадратів, які під час сприйняття картини з певної відстані оптично зливаються.

5. Підсумки уроку, оцінювання .

1. Назвіть основні стилеві риси імпресіонізму і постімпресіонізму. Чим вони відрізняються від стилів-попередників?

2. Поясніть значення слова «пленер». Для яких жанрів живопису робота на пленері найважливіша? Чому? Аргументуйте.

3. Схарактеризуйте творчість митця, який найбільше вас зацікавив. Поясніть, чим саме він привернув увагу, і розкажіть про зміст і техніку його творів.

6. Домашнє завдання.

- Доберіть ілюстрації до музики композиторів-імпресіоністів. Створіть тематичні мистецькі колекції «Портрети», «Гімн природі» тощо.

- Самостійно дослідіть, у картинах яких сучасних українських художників відчутні впливи імпресіонізму і постімпресіонізму.

Тема 7. Авангард: кубізм, футуризм, кубофутуризм.

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, введення в тему.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

За оцінками фахівців, у світі три найвідоміші художники: геній італійського Відродження Леонардо да Вінчі; великий нідерландський постімпресіоніст Вінсент Ван Гог і лідер модерністів іспанець Пабло Пікассо (1881-1973).

У тісній співпраці з французьким художником Жоржем Браком (1882-1963) П. Пікассо заснував новий авангардний напрям — кубізм, який відображав кардинальну зміну уявлень про простір у мистецтві. Назва напрямку виникла після критичного зауваження з приводу робіт Ж. Брака, що він зводить «міста, будинки і фігури до геометричних схем і кубів», і нібито це — «кубічні примхи». Справді, художники в простих формах — конуса, циліндра, куба тощо — намагалися знайти просторові моделі речей і явищ, у яких прагнули передати складність і різноманіття світу. Вони звернули увагу на природу зорових ілюзій, художні уявлення. Відмова від фігуративного живопису означала ради калюну революцію в мистецтві.

У своєму розвитку кубізм пережив три періоди: сезаннівський, аналітичний і синтетичний. На початковому етапі тривали експерименти з виділення геометричних форм із предметів і фігур, розпочаті П. Сезанном (звідси й походить назва періоду). Під впливом його живопису, а також африканської скульптури, створено знамениті «Авіньйонські дівчат» П. Пікассо (1907), що знаменували народження кубізму. Художник відмовився від світлотіні й перспективи. Він зобразив масивні, незграбні, спрощені фігури дівчат контурними, ламаними лініями, розділяючи тло на уламки різної форми. Картина здавалася настільки авангардною, що шокувала навіть самого автора.

Другому періоду (1909-1912) притаманна дрібна деталізація зображеного, коли звичні об'єкти аналітично руйнують, їх ніби розкладають на окремі площини, грані, кути зору (згори, знизу, збоку тощо). Усе це комбінувалося в композицію натюрморту, рідше портрета чи пейзажу, а кольорова палітра свідомо обмежувалася.

З 1912 року почався третій період: художники захопилися зворотним процесом — синтезуванням і почали працювати в техніці колажу та аплікації. Вони конструювали зображення з найрізноманітніших елементів: графічних знаків (літер, цифр, нот), малюнків-схем, кольорового паперу, обривків газет, шпалер з орнаментом, імітацій різних фактур, мотузок, шматків дерева і тканини, листів заліза, наклейок. Усе це в уяві глядача мало складатися в певний образ (зазвичай «натюрморт»). При достатньо віддаленій схожості з оригіналом сенс твору підказувала його назва.

Експерименти Ж. Брака і П. Пікассо спричинили такий резонанс, що до засновників кубізму приєдналися Хуан Гріс, Фернан Леже та інші художники.

Портрет митця

«Натхнення існує, але воно приходить під час роботи», — говорив легендарний французький художник, іспанець за походженням, Пабло Пікассо. За дев'яносто один рік життя він написав багато картин. Пікассо також творив як графік, скульптор, кераміст, дизайнер. На полотнах багатогранного митця в різні періоди панували реалізм, постімпресіонізм, кубізм, неокласицизм, сюрреалізм. Народився П. Пікассо в м. Малазі в родині викладача живопису. Талант хлопчика виявився рано: у вісім років він написав першу картину «Пікадор», а в тринадцять став студентом Академії мистецтв у Барселоні. Починаючи з першого автопортрета 1896 р., протягом життя Пікассо зображував себе. На цих картинах реальна зовнішність переплітається із суб'єктивним сприйняттям автора. Водночас автопортрети розкривають зміну стилів у його творчості (див. с. 10-11).

У перший так званий «блакитний період» (до 1904 р., коли художник остаточно переїхав жити до Парижа), у його творчості переважали похмурі образи знедолених, холодна гама, меланхолійний настрій. «Рожевий період» рясніє яскравими костюмами акробатів, атрибутами цирку, яким захопився художник. І хоча на палітрі переважали життєрадісні кольори, сумні очі комедіантів нерідко виражали самотність. Улюбленим персонажем став Арлекін. На цьому образі, як і на автопортретах, можна простежити стильові пошуки Пікассо.

Від експериментів із кольором живописець перейшов до аналізу форми і змінив інтерес до кубізму на імпресіонізм. У колажах він поєднував, здавалося б, не поєднуване. Зображені атрибути натякали на реальність, утім становили для глядачів якісь візуальні ребуси. Одним із мотивів численних натюрмортів Пікассо були музичні інструменти, насамперед гітара і скрипка. Як театральний художник Пабло Пікассо виконував декорації та костюми до балету «Парад» Еріка Саті. Під час підготовки постановки художник познайомився з балериною Ольгою Хохловою, яка згодом стала його

дружиною (1918). Ольга не сприймала модерністських новацій і визнавала лише класичне мистецтво, тому її портрети виконані у реалістичній манері, як і більшість картин Пікассо цього періоду.

Тимчасове повернення до фігуративності виявилось відносним, оскільки разом зі зразками «неокласицизму» художник продовжував писати й кубістичні натюрморти.

Коли ж світогляд художника трансформувался в сюрреалістичне бачення світу, на полотнах з'явилися монстри (мінотавр, бик), черепа.

На замовлення уряду Іспанії П. Пікассо написав картину «Герніка» після того, як це іспанське містечко було вщент зруйновано під час бомбардування фашистською авіацією у період Другої світової війни. Художник працював несамовито й за місяць представив величезну картину в чорно-білій палітрі. Фрагменти жахливих сцен насильства, страждання, смерті людей і тварин вражали в композиції. Після вторгнення фашистських військ у Париж, коли до Пабло Пікассо при йшли з гестапо, офіцер, побачивши на столі репродукцію «Герніки», запитав: «Це ви зробили?». «Ні, — відповів художник, — це зробили ви». Картина стала символом протесту проти війни. Незважаючи на песимістичну тональність, якою нерідко пройняті емоційні роботи великого іспанця, загалом вони сповнені любові до людей і віри в життя. Картини Пабло Пікассо вважають найдорожчими у світі, тому не дивно, що за популярністю вони посідають перше місце не лише у відвідувачів музеїв, а й у викрадачів картин.

Засновником кубізму в мистецтві скульптури став український і американський митець Олександр Архипенко (1887-1964). Формування художника розпочалося в рідному Києві, потім він жив і творив у Москві, Парижі, Берліні, Нью-Йорку. Творчість О. Архипенка перевернула традиційні уявлення про мистецтво скульптури. Його роботам притаманні динамізм, лаконічність композицій і форм, ліричність. Митець постійно експериментував, запровадив у скульптуру увігнутість і отвір, як виражальні елементи пластичного мистецтва. Вперше у світовій художній практиці він застосував простір «всередині» скульптури, акцентуючи експресивні можливості «нульової», наскрізної форми — «порожнечі». Митець увів до композицій скло, дерево, метал, целулоїд, працював у манері абстракціонізму і конструктивізму. Також скульптор-новатор створював об'ємні рухомі конструкції, обґрунтував і сконструював особливий механізм «архипентуру», відкрив новий різновид рельєфного різьблення — так зване «скульпто-малярство». Творчість О. Архипенка мала значний вплив на розвиток модерністського мистецтва, у тому числі архітектури та дизайну в країнах Європи та Америки.

5. Підсумки уроку, оцінювання .

- Що нового ви дізналися на уроці?
- Чи сподобався вам урок? Чим саме?
- Як ви гадаєте цілі, які були поставлені на початку уроку були виконані?

8. Додаткові завдання .

Урок 8. Авангард: кубізм, футуризм, кубофутуризм (продовження).

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, поглиблення.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

Кубізм підготував художників і глядачів до сприйняття таких напрямів авангарду, як футуризм і кубофутуризм.

Футуризм виник в Італії, і першими стали його поширювати поети, до яких пізніше приєдналися художники. Футуристи на чолі з Томмазо Марінетті рятували за творче оновлення мистецтва, сповідували культ руху. Вони прагнули відобразити динамічну форму, втілити в ній енергію сучасного життя. Їхніми художніми засобами та прийомами були: контраст кольорів і форм, поєднання різних ракурсів, рішучі мазки, подрібнені контури і форм, динамічні лінії, накладення послідовних фаз на одне зображення (принцип симультанності) тощо.

Лідер і теоретик футуризму Умберто Боччоні спробував виявити засобами пластики життєву енергію і силу людини, передати в скульптурі рух м'язів у момент її крокування. Бунтарський живопис Боччоні насичено енергією і світлом, ніби випромінюючи його девіз «Абсолютний рух!» Умберто Боччоні. Унікальні форми безперервності у просторі .

-Як митцю вдалося передати рух у скульптурі? Поясніть, як ви розумієте назву картини У. Боччоні «Симультанний зір».

У своїх творах Джакомо Балла прагнув до об'єднання форми, кольору, руху і звуку. Картину, на якій він зобразив політ ластівки, глядачі сприймають, як стилізовану розкадровку.

Карло Карра передав рух коня, яким керує жокей. Футуристи збагачували живопис додатковим виміром — часовим. Стихія танцю привертала особливу увагу Джино Северіні. Тож, демонстрація переміщення в просторі персонажів створювала ілюзію руху.

-Уявіть себе композитором. Які музичні засоби ви використали б для створення п'єси «Вершник» або «Політ ластівки» (тембр, темп, ритм)?

Футуризм мав своїх представників і в музичному мистецтві. Відповідні експерименти започаткували Франческо Прателла і Луїджі Руссоло, які виступили з маніфестом «Мистецтво шумів», характерного для епохи автомобілів і літаків. Сенсаційний музичний образ потягу створив Артур Онеггер.

Слухання. А. Онеггер. «Пасифік231».

На основі поєднання й переосмислення ідей кубізму і футуризму в образотворчому мистецтві виник напрям кубофутуризм. Це еклектичне явище проіснувало недовго, але подарувало світові таких яскравих представників вітчизняного авангарду, як Давид Бурлюк і Олександр Богомазов. Кубофутуризмом захоплювалися й К. Малевич, О. Екстер та ін. Дух бунтарства і творчого кипіння притаманний діяльності видатного авангардиста, поета і художника Давида Бурлюка (1882-1967). Нащадку козаків-запорожців родом зі Слобожанщини (так він писав про своє українське походження у «Спогадах футуриста») судилося стати ідеологом модернізму. Спільність багатьох достатньо зухвалих естетичних ідей єднала футуристів — поетів і художників. Володимир Маяковський вважав Д. Бурлюка своїм «дійсним учителем». За власними підрахунками художник намалював 15 тисяч картин. Їх розкидано по різних континентах, де жив і творив цей невтомний мандрівник і бунтар у мистецтві, наче підтверджуючи своє прізвище імпульсивним бурхливим характером і епатажною творчістю.

Олександр Богомазов (1880-1930) — фундатор вітчизняного кубофутуризму, якого називають «українським Пікассо». Художник і педагог залишив у спадок не лише оригінальні картини, а й не менш цікаву теорію «якісних ритмів» (трактат «Живопис і елементи»). Експерименти з ритмом збагачуються знахідками в царині колориту: живописець шукає нові співвідношення локально забарвлених кольорових плям. Отже, проголошуючи відмову від реалістичності, кубізм, футуризм і кубофутуризм змінили мистецькі уявлення про відображення простору і часу в образотворчому мистецтві. Вони відкрили шлях багатьом художнім стилям і напрямам ХХ ст., щонайперше — абстракціонізму.

Мистецька скарбничка

Колаж (фр. collage — клеїти) — художня техніка, сутність якої полягає у використанні в композиції різних накладок із плоских (кольоровий папір, шпалери, тканини) або об'ємних (мотузки, шматки дерев, метал) матеріалів.

Кубізм (фр. cubisme, від cube — куб) — модерністський художній напрям із переважанням геометричних форм, заснований П. Пікассо і Ж. Браком на поч. ХХ ст.

Кубофутуризм (фр. cubofuturism) — художній напрям у поезії та образотворчому мистецтві поч. ХХ ст., який об'єднав авангардні явища кубізму і футуризму.

Футуризм (лат. futurum — майбутнє) — радикальний літературно-художній напрям авангардного мистецтва, був поширений на поч. ХХ ст. Його представники оспіву вали майбутнє як еру техніки, високих швидкостей і темпу життя.

5. Підсумки уроку, оцінювання .

1. Назвіть особливості кубізму на прикладі конкретних творів.
2. Поясніть, у чому полягає головна відмінність футуристичних ком позицій від інших авангардних художніх напрямів.

6. Домашнє завдання.

- Поцікавтеся поетичною і художньою творчістю українських футуристів Д. Бурлюка, М. Семенката ін.
- Професійні випробування. Уявіть себе музичним редактором і доберіть музичні твори до картин П. Пікассо різних стильових періодів його творчості для документального фільму про митця. За бажанням — напишіть сценарій фільму.
- У вільний час подивіться фрагмент балету Е. Саті «Парад». Зверніть увагу на костюми за ескізами П. Пікассо. Подумайте, наскільки театральний живопис Пікассо відповідає авангардній музиці балету.
- Переглянь одноактний балет Е. Саті «Парад» в інтернет-джерелах.

Урок 9. Лабиринтами художньої абстракції.

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, введення в тему.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. **Організація класу .**

2. **Мотиваційний .**

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. **3.Актуалізація опорних знань учнів .**

4. **Розкриття теми уроку.**

На початку ХХ ст. світ був здивований модерністськими інноваціями митців-абстракціоністів, які відмовилися від реалістичності в живописі, проголосили втечу від буденності й внесли в художній простір ідеї нефігуративності. Вони вважали, що мистецтво само по собі є реальністю, тому завдання митця — не наслідувати дійсність, а конструювати її.

Абстракціонізм свідомо відкинув художній образ. Це стало поворотним моментом для всієї історії мистецтва. Безпредметні композиції втілювали сміливість думки і фантазії художників, викликали вільні асоціації глядачів.

Абстракціонізм виник одночасно в декількох європейських країнах. Його засновниками й натхненниками стали Василь Кандинський, Казимир Малевич, Піт Мондріан. Різних за поглядами художників єднала ідея необхідності розвитку художньої творчості у формах, властивих тільки мистецтву, тобто «звільнених» від копіювання реалій і спрямованих на передачу духовності. З моменту появи абстракціонізму в ньому викристалізувалися дві основні течії: лірико-емоційна абстракція і геометрична абстракція. Лірико-емоційну (або психологічну) абстракцію репрезентує творчість видатного художника Василя Кандинського (1866-1944),

якому притаманні прагнення до імпровізаційного виразу емоційних станів, орієнтація на експресію кольору, вільні форми й ритми. Лідер і теоретик абстракціонізму вважав головним у мистецтві його духовний зміст, а засобом його вираження — комбінації безпредметних форм. В. Кандинський тонко відчував виразність і символізм кольору. Він зазначав, що різні кольори

викликають у глядача різні емоційні реакції. Червоний символізує мужність, білий — народження, а чорний — згасання життя. Лінії також стають своєрідними символами: горизонталь уособлює пасивне начало, вертикаль і діагональ, навпаки, — активне, енергійне. Для творчості В. Кандинського характерна синестезія, сприйняття кольорів як звукових стимулів. Митець створював композиції (імпровізації) подібно до музичних симфоній, шукаючи гармонію в поєднанні кольорів, ліній і форм. При цьому орієнтувався на голос душі, внутрішній зір, що спрямовували його фантазію, підказували форми й «звучання» кольорів.

У геометричній абстракції (або інтелектуальній, «холодній») художній простір створюють шляхом поєднання різних геометричних форм, кольорових площин, прямих і ламаних ліній. Ця течія абстракціонізму виросла з пошуків кубістів, які першими деформували натуру в пошуках «нової реальності». Вона мала такі розгалуження, як неопластицизм Піта Мондріана, орфізм Робера Делоне, супрематизм Казимира Малевича. Живопис нідерландського художника Піта Мондріана (1872-1944) — це осмислення гармонії світобудови в чітких структурах. Неопластицизм утверджував ясність і простоту геометричних форм, звільнених від природи. У прагненні «денатуралізувати» живопис П. Мондріан відмовляється від фігуративності в ім'я естетики абстракції або «мистецтва чистої пластики». Квадратні й прямокутні площини він тонує трьома основними кольорами — червоним, синім, жовтим та ахроматичними — білим і чорним. Такими лаконічними засобами виражена гармонія світобудови.

Для характеристики абстрактного мистецтва Робера Делоне (1885-1941) поет, художник та критик Гійом Аполлінер віднайшов термін «орфізм». Поет, мабуть, намагався наголосити на музикальності малярства французького авангардиста, на ритмічності його оригінальних кольорових дисків. Термін закріпився стосовно стилю Р. Делоне і його дружини — Соні Терк-Делоне (1885-1979), яка була родом з України. У прагненні повернути вільну експресію кольору первісно-го мистецтва подружжя створило стиль, який побудовано на геометрії яскравих круглих форм. Смісловим стрижнем нового стилю став симультанізм (єдність світла, кольору, руху). У разі зіставлення контрастних кіл (дисків), що створювали глибину простору (без світло тіні), виникав ефект руху. Багатство палітри, нефігуративна геометрична пластика і «музиціальність» ритміки — ось основні риси орфізму. Згодом художниця застосувала безпредметність і в декоративному мистецтві, дизайні одягу. Також вона цікавилася «синхронним живописом», співвіднесенням з музикою. Соня Терк-Делоне — перша жінка, що мала персональну виставку в Луврі. Одним із послідовників орфізму став художник, скульптор і винахідник із України, вихованець Одеської художньої ніколи Володимир Баранов-Россіне (1888-1944).

Експериментування в царині різних стилів і напрямів від імпресіонізму і кубізму до абстракціонізму сприяли пошуку власного живописного почерку. Згодом вони привели митця до новаторства у скульптурі й створення перших рухових композицій. Під впливом ідей синтезу мистецтв він досліджує

взаємо дію звуку і кольору, створює оптофон (тип піаніно), який під час програвання музики проектував на екран багатобарвні зображення.

-Як в абстрактній композиції передано рух і динаміку?

В історії світового мистецтва немає, напевно, твору з гучнішою славою, ніж «Чорний квадрат» Казимира Малевича (1879-1935). Чи не найзнаменитіша після «Джоконди» картина художника-авангардиста українсько-польського походження стала своєрідною іконою абстракціонізму. Існують як мінімум 4 версії картини. Засновник супрематизму, різновиду геометричної абстракції, народився в Києві. Тут він учився малювати в мистецькій школі у М.

Пимоненка, а згодом певний час викладав у Київському художньому інституті. Багатофігурні супрематичні композиції К. Малевича складаються з різнокольорових площин різних форм. Художник вважав, що мистецтво не повинно копіювати природу, з цим може впоратися фотографія, а завдання митця — створювати «новий живописний реалізм». У конструктивній єдності ліній, кольорів, об'ємів, фактур криється справжня краса безпредметного мистецтва. «Зародком усіх можливостей» К. Малевич називав квадрат — форму, вільну від будь-якого змісту. Одночасно з «Чорним квадратом» художник створив «Чорне коло» і «Чорний хрест» — три основні елементи супрематичної системи. Згодом він намалював ще два квадрати — червоний і білий. Максимально спрощеному малюнку (квадрату чи ін.) можна приписувати будь-який глибокий сенс, адже тут простір для людської фантазії безмежний. Незважаючи на світове визнання, численні статті й книжки про митця, К. Малевич і досі залишається одним із найзагадковіших художників. І через століття нові покоління глядачів знов і знов намагаються збагнути таємниці його начебто таких простих абстракцій.

5. Підсумки уроку, оцінювання .

-Спробуйте дати власне тлумачення змісту картини «Чорний квадрат».

Чому, на вашу думку, саме ця композиція стала знаковою для мистецтва ХХ ст.?

6. Домашнє завдання.

За бажанням ознайомтеся в Інтернеті з її різними інтерпретаціями. Врахуйте «підказку» художника: «Чорне і біле — це світло і темрява, площина і безмежність...».

Урок 10.Лабиринтами художньої абстракції (продовження).

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, поглиблення.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол,синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. 3.Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

Естетика абстракціонізму позначилася на становленні нових тенденцій в українській графіці, театральньо-декораційному мистецтві. В атмосфері режисерських новацій Л. Курбаса в театрах Києва, Харкова й Одеси розквітнув конструктивізм. Авангардні ескізи декорацій і костюмів Олександри Екстер, Вадима Меллера, Анатолія Петрицького, Олександра Хвостенка-Хвостова сприяли оновленню сценографії. Геометризовані форми, сміливі кольорові рішення, модерна пластика вносили струмінь сучасності в оформлення вистав. Риси авангарду виявилися в музичному театрі. Засновником модерної української оперети був Ярослав Барич («Гуцулка Ксеня», «Шаріка» та ін.)

Портрет митця Домінуючим стилем лідера харківського авангарду Василя Єрмілова (1894-1968) став своєрідно осмислений конструктивізм, хоча у його творчості синтезовано багато художніх течій і напрямів. Він працював у царині станкової, книжно-журнальної і промислової графіки, рекламного дизайну, оформлював інтер'єри, трибуни для агітації. Художник проводив творчі дослідження над шрифтами і фактурами, створював не лише живописні, а й рельєфні абстрактні композиції, використовуючи нетрадиційні матеріали (наприклад, наждачний папір), поєднував їх з цифрами, текстами. Мистецтво В. Єрмілова гранично лаконічне. Композиційно-ритмічний ефект досягнуто мінімумом засобів: два-три геометричних елемента, пара локальних кольорів, декілька майстерно оброблених фактур (дерево, жерсть). Але при цьому — бездоганна пропорційність, і як результат — гармонійна ясність її

досконалість. У багатьох сучасних дизайнерів і поціновувачів мистецтва твори Єрмилова викликають захват. Його по праву вважають предтечею мінімалізму і концептуалізму другої половини ХХ ст. У Харкові, на батьківщині художника, відкрито центр сучасного мистецтва — «Єрмилов-центр».

Естетика техніцизму позначилася на поширенні конструктивізму в архітектурі, який змінив модерн. Новий стиль відповідав потребам епохи індустріалізації, новим соціальним умовам і будівельним технологіям. Архітекторів приваблювали в ньому такі риси, як функціональність, простота майже чистих геометричних форм, лаконізм засобів вираження. До конструктивізму долучилися зодчі німецького «Баугауза» Вальтер Гропіус і Людвіг Міс ван дер Роє. Французький архітектор швейцарського походження Ле Корбюзьє (1887-1965) відкрив очі зодчим світу на нові вільні форми конструктивізму. Його ідеями захоплювалися в усьому світі, будинки за його проектами зведено у Швейцарії, Франції, Німеччині, США, Аргентині, Японії, Індії, Бразилії. Універсальні прийоми Ле Корбюзьє стали звичними в будівництві («вільний фасад», «дахи-тераси», стрічкові каркасні вікна). Утім, деякі конструкції «великого урбаніста» здавалися сучасникам надто ексцентричними.

- Поцікавтеся, які споруди вашого краю виконані в стилі конструктивізму.

-Які з них мають художню цінність? Обґрунтуйте.

У будь-якому місті світу можна побачити будинки, зведені конструктивним методом, бо це — просто і надійно. У радянські часи цей стиль завдяки практичності служив основою громадського і житлового будівництва. Проте багатьом із них бракувало художньої довершеності, а в масовій забудові міст взагалі панував примітив «сірих коробок». Символом вітчизняного конструктивізму вважають ансамбль площі і Свободи в Харкові, де домінує споруда Держпрому. У часи зведення комплексу Харків був столицею України, отже, не дивно, що саме тут виник найвеличніший «хмарочос» Європи. Узагальнюючи, варто наголосити, що абстракціонізм, як художнє явище з багатьма розгалуженнями, справив величезний вплив на розвиток сучасного образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, архітектури, дизайну.

Мистецька скарбничка

Абстракціонізм (від лат. abstractus — абстрактний) — один з головних художніх напрямів ХХ ст., безпредметне нефігуративне мистецтво, в якому структура твору живопису, графіки чи скульптури не відображає реальність, а ґрунтується на формальних елементах (лінії, плями тощо), та абстрактних конфігураціях.

Конструктивізм (від лат. constructio — побудова, структура) — напрям в авангардизмі 1910-1930-х рр., що охоплює архітектуру, образотворче і декоративно-прикладне мистецтво, фотографію, частково — літературу, театр, кіно, музику. Характеризується лаконізмом і абстрактністю форм.

Неопластицизм (гол. neoplasticism, від грец. neos — новий і пластика) —

художня течія абстракціонізму, що базується на ідеї «мистецтва чистої пластики».

Орфізм (фр. orphisme, від Orphee — Орфей) — течія в європейському абстрактному живописі 1910-х рр., якій притаманна єдність світла, кольору, руху.

Симультанний (фр. simultanée — одночасний) — вплив кількох чинників одночасно, що породжує їхній взаємозв'язок і взаємопроникнення.

5. Підсумки уроку, оцінювання .

- Назвіть течії абстракціонізму та їхніх засновників. У чому полягає відмінність абстрактного мистецтва від інших напрямів модернізму?

- Схарактеризуйте творчість художника-абстракціоніста, картини якого зацікавили найбільше, на конкретних прикладах.

- Порівняйте засоби художньої виразності та стильові ознаки картин «Ейфелева вежа» Р. Делоне (зліва) і Ж. Сера (справа).

- Проведіть з однокласниками дискусію і обговоріть тезу К. Малевича, що «мистецтво має відобразити не сам предмет, а ті відчуття, які він викликає». Спробуйте пояснити власну думку щодо цього.

6. Домашнє завдання.

Мистецький проект. Підготуйте комп'ютерну презентацію «Абстракціонізм — сучасна художня картина світу».

Урок 11. У пошуках художньої експресії.

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, введення в тему.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

Напередодні Першої світової війни і в міжвоєнні роки в соціумі посилюються тривожні передчуття і песимістичні настрої, на які миттєво реагує мистецтво. Митці шукають різні шляхи для відображення атмосфери епохи, виразу протесту проти потворності сучасної цивілізації. У Німеччині та Австрії виникла нова модерністська течія — експресіонізм. Її представники де монстрували негативні сторони життя, відтворювали тяжкі стани душі людей, породжені жахом і відчаєм, передавали співчуття до принижених і знедолених. Експресіонізм проникає в літературу, вводить тематику нервової збудженості, самотності й безсилля людини від байдужості ворожого до неї світу. Виникає різко критичне ставлення до ідеалів класичного і романтичного мистецтва і зацікавленість глибинними психічними процесами. Посилюється емоційне звучання вистав експресіоністичного театру (наприклад, у постановках Леся Курбаса в театрі «Березіль»). У музиці утверджується дисонанс. В образотворчому мистецтві предметом зображення стають людські почуття болю, страждання, страху. Основним за собою виразності митці обирають експресію. У живописі вона проявляється в надто яскравій кольоровій гамі й деформації пропорцій. З історії шедевра Перший зразок експресіонізму картину «Крик» норвезький художник Едвард Мунк (1863-1944) створив наприкінці XIX ст. Він немов заглянув у прийдешнє століття світових воєн, революцій і екологічних катастроф. Картина належить до найзагадковіших шедеврів світового живопису, має численні варіанти й трактовки. Що ж хотів передати світові автор? Який сенс вклав у картину? У мистецтві виникає новий образ —

фігура людини, яка зайшла відчайдушним криком, із виразом страждання і розпачу на обличчі, що межують з божевіллям, в очах — жах і безнадія. Похмура-фантастична природа, суголосна людським емоціям, підсилює атмосферу трагізму: вогняно-червоне гаряче небо і темний, холодний, вкрай узагальнений пейзаж із мостом, на якому стоїть головний персонаж і дві байдужі фігури вдалині. Напруження спотворює простір, деформує лінії. Картина стала справжнім брендом, що використовується в рекламі, анімації та кіно.

Твори експресіоністів Пауля Клеє, Ернста Людвіга Кірхнера, Отто Дікса, Еміля Нольде, Олексія фон Явленського, Ернста Барлаха в нацистській Німеччині знищували як «дегенеративне мистецтво». Експресіонізм відрізняється яскравою індивідуальністю митців. О. Дікс часто зображував жахи, які бачив на війні, тому його похмурі картини сповнені хворобливих переживань. На портретах О. фон Явленського інтенсивні кольори посилюють емоційну виразність образів. Аквареліст Е. Нольде писав експресивні пейзажі у фантастичній кольоровій гамі. Ф. Марк захоплювався світом тварин, який став головною темою його творчості. У його анімалістичній галереї є образи ланей, лисиць, собак, коней невластивого їм кольору — червоного або синього.

Творчість німецько-швейцарського художника Пауля Клеє (1879- 1940) однаково зараховують до експресіонізму, кубізму, абстракціонізму, сюрреалізму. Але повністю вона не належить до жодного з них. Вбираючи різноманітні віяння часу, митець створює власний художній світ, вигає дує свої абстрактні образи («Сенекію»). Музикальність просвічує крізь загадкову гармонію його структурних колажів, картин-мережив. Деякі фахівці вважають, що кольори і форми композицій митця є своєрідним нотним еквівалентом, де все підкорено мелодійній і ритмічній організації. Експресіонізм досить самотньо проявився в українському мистецтві. Досить згадати творчість Олексія Новаківського, полотна якого заворожують емоційною виразністю, дисонансами яскравих кольорів. Експресивну манеру відображення світу Ернста Контратовича (1912-2009) мистецтвознавці також означували як варіант експресіонізму. Представник закарпатської школи живопису писав пейзажі, жанрові сценки з народними обрядами, драматичні сюжети з життя, надаючи картинам символічного, монументально-декоративного узагальнення.

У художньому процесі ХХ ст. класична традиція найорганічніше зберігалася в скульптурі. Для багатьох майстрів джерелом натхнення була скульптура античності й Ренесансу. На стику класичної традиції і авангарду зародилося нове мистецтво експресіонізму. До нього, зокрема, належать роботи німецького скульптора Ернста Барлаха (1870-1938). Скульптурні портрети італійського митця Амедео Модільяні (1884- 1920), як і живописні, не відрізнялися особливою художньою достовірністю. Проте в них вдало передані не лише основні риси моделей, а декількома штрихами (нахил голови, лінія носа) їхній унікальний характер.

У музиці експресіонізм сформувався в першому десятилітті ХХ ст. Його риси проявилися в останніх творах Густава Малера, в операх Ріхарда Штрауса. Посилювалася експресія, збільшувалися емоційне напруження і драматизм образів. Експресіонізм вплинув на розвиток музичного театру, він привніс трагедійність, сатирично-гротескне начало. У пошуку кордонів між реальністю і вигадкою розширювалася тематика вистав. Експресіонізмом захоплювався Ігор Стравинський (балет «Агон») і Сергій Прокоф'єв (балет «Блудний син»). Але найперше музичний експресіонізм пов'язаний із творчістю композиторів так званої «нової віденської школи»: Арнольда Шенберга та його учнів — Антона Веберна і Альбана Берга. Експресіоністи були в постійних пошуках у сфері музичної мови, засобів інтонаційного вираження.

-Пригадайте представників віденської класичної школи. Чому музику саме цих композиторів зараховують до класичної?

Портрет митця

Лідер нововіденської школи Арнольд Шенберг (1874-1951) виробив оригінальну систему композиції, що отримала назву додекафонної. Новий метод передбачав відмову від використання мажору і мінору, від традиційних засобів музичного розвитку. Він знаменував народження атональної музики, в якій починає панувати дисонанс, зростає роль тембру. Застосування прийомів «тембрової мелодії» разом з іншими нововведеннями допомагали уникати хаотичності в організації музичного матеріалу. Творчість А. Шенберга пронизано тривожністю, страхом перед дійсністю, песимізмом і скепсисом. До яскравих зразків музичного експресіонізму належить знаменита мелодрама «Місячний П'єро», в якій домінують внутрішні переживання, а не зовнішні враження. Цей вокальний цикл на слова Альберта Жиро написано для жіночого голосу в супроводі незвичного, спеціально складеного камерного ансамблю (фортепіано, флейта, кларнет, скрипка, альт, віолончель). Композитор створює образи таємничих нічних видінь, кошмарів і жахів. У загострених експресивних інтонаціях передано гнітючі переживання, що закінчуються вибухом відчаю. У творі злилися в одне ціле трагічне, ліричне й сатиричне. Усе в ньому ніби поставлено з ніг на голову: замість багатой мелодії — говірка, герої — маріонетки, яких ніби смикають за ниточки сили зла. Музика циклу залишає дуже сильне емоційне враження.

А. Шенберг дуже цікавився живописом. У його бібліотеці були книжки К. Малевича, В. Кандинського та ін. Він і сам був професійним художником — членом Пруської академії мистецтв, брав участь у виставках експресіоністів. Шенберг створив набагато більше картин (до трьохсот полотен), ніж музичних творів. Серед них портрети, автопортрети, натюрморти, пейзажі й так звані «марева» — абстрактні композиції, зміст яких розкривається, як і в музиці, тільки в процесі співпереживання.

У передмові до «Місячного П'єро» А. Шенберг дає виконавцям такі вказівки: «Записана нотами мелодія для голосу (окрім вказаних винятків) не призначена для співу. Перед виконавцем стоїть завдання створити з неї

мелодію мовленнєвого співу, не забуваючи про запропоновану висоту звуків». Композитор вводить особливу манеру вокального виконання, яку називає «мовоголос», «мовоспів», «мовомелодія». Це передбачає, що виконавець суворо дотримується вказаного ритму. При цьому інтонації мелодій дуже нестійкі, тому складається враження, що мелодія то «падає», то «злітає». Манера виконання не схожа на спів чи розмовну мову. У результаті виникла одна з найцікавіших технік вокальної музики. Образи, ніби традиційні за назвою, в Шенберга деформуються до стану гротеску. Наприклад, № 5 «Вальс Шопена» — ми справді можемо почути в музиці хворобливо-іронічний «портрет» шопенівського вальсу — одного з яскравих символів музичного романтизму. У № 6 «Мадонна» — похмурий, величний образ, далекий від канонічних уявлень про Богородицю.

Слухання. А. Шенберг. «Місячний П'єро» (№ 5 «Вальс Шопена», № 6 «Мадонна»). Ф. Шопен. Вальс.

-Пригадайте характерні ознаки вальсу.

- Які твори в цьому жанрі ви слухали раніше? Узагальніть свої враження і порівняйте з прослуханим твором Арнольда Шенберга.

-Як в експресіоністичній манері звучав вальс?

5. Підсумки уроку, оцінювання .

- Що нового ви дізналися на уроці?

- Чи сподобався вам урок? Чим саме?

- Як ви гадаєте цілі, які були поставлені на початку уроку були виконані?

6. Додаткові завдання.

Урок12. У пошуках художньої експресії (продовження).

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, поглиблення.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол,синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. 3.Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

У той час, як експресіоністи прагнули розбудити глядача гостротою громадянської і психологічної тематики, наблизити його до дійсності, деякі французькі художники почали надавати кольору абсолютної свободи й декоративності. Відбулося рішуче повернення до чистих кольорів, які своєю первозданністю збудували почуття глядачів до самих глибин. Восени 1905 р. французькі художники Анрі Матісс (1869-1954), Андре Дерен (1880-1954) та інші виставили в паризькому салоні картини зі сліпучо-яскравими кольорами й грубими мазками. Виставка спричинила сенсацію. Описуючи враження від робіт, критик жартома зауважив: «відчуття, наче серед диких звірів». Так цей художній напрям отримав відповідну назву фовізм. Фовізм близький до експресіонізму у використанні гранично яскравого колориту. Художній манері фовістів властиві емоційність художнього вираження, пронизлива чистота й інтенсивність локальних кольорів, різкі контрасти, гострота ритму, стихійна динамічність мазка. Основні мотиви й колірні поєднання вони брали з природи, але загострювали їх. Митці захоплювалися живописом постімпресіоністів, технікою дивізіонізму, східним мистецтвом. Проте імпресіонізм, навколо якого ще нещодавно «ламалося стільки списів», поруч із полотнами фовістів ви глядав цілком традиційним, навіть реалістичним мистецтвом.

Колорит картин лідера фовістів Анрі Матісса викликав радісне, святкове відчуття. Введення східних мотивів дало змогу художнику навіть перевершити загальні рамки фовізму, хоча прихильником його основних ідей він залишився назавжди. Виразна лінія майстра вражала експресивним

лаконізмом. А. Матісс заявляв: «Мистецтво не повинно турбувати і бентежити», «Мистецтво має бути зрозумілим і доступним пересічній людині», «Я просто хочу, щоб втомле на людина, дивлячись на мій живопис, отримала відпочинок і спокій». Той, хто вмів зображувати в кожній своїй картині радість і щастя, мав право так говорити. І йому вдалося зробити це так, як, мабуть, не вдавалося нікому. «Уявити світ таким, яким нам хочеться» — під цими словами Андре Дерена могли б підписатися всі фовісти, які змогли відкрити секрети експресії кольору і прагнули до творчого самовираження.

Нова модерністська течія сюрреалізм виникла як відгук митців «втраченого покоління», чия молодість припала на час Першої світової війни і тяжких повоєнних років. Прихильники цього стилю вважали, що джерелом творчості має бути не досягнення дійсності, а сфера підсвідомості: мрії, сновидіння, галюцинації. Предмети на таких полотнах часто були деформованими або їх роз міщували в незвичному для них оточенні. Реальні зв'язки замінювали довільними асоціаціями митця, світ втрачав упорядкованість, сталість, перетворюючись на безладдя. Картини іспанського художника-сюрреаліста Сальвадора Далі (1904-1989) — це майстерно виконані комбінації з вигадливими сюжетами, чудернацькими образами, неймовірними підтекстами. Композиція «Сталість пам'яті» є своєрідним символом відносності часу. На тлі безлюдного пейзажу плавляться і розтікаються ці ферблати трьох годинників (минуле, сьогодні, майбуття). Частина обличчя з віями — це «автопортрет» сплячого Далі, а світ навколо — його сон, зокрема, й каталонський пейзаж вдалині — рідний край митця. На одному з творів-загадок С. Далі «Невільничий ринок» можна побачити подвійне зображення: фігури двох черниць у чорно-білому вбранні й портрет філософа Вольтера. Картину «Тайна вечера» С. Далі створював за математичними принципами, заснованими на вивченні мистецтва Відродження. Особливо тут відчувається вплив Леонардо да Вінчі — автора найзнаменитішої «Тайної вечері». Жестом Ісус вказує на небеса і на фігуру, розпростерті руки якої ніби обіймають усіх присутніх. У картині великого Леонардо, як вважає італійський музикант Джованні Марія Пала, зашифровано музику, яка звучить як реквієм (ноти читати слід з правого боку на лівий). Сюрреалістичні поєднання несумісних предметів породжують незвичайні естетичні ефекти і захоплюють емоційним «звучанням» кольорів у фовістів та експресіоністів.

Мистецька скарбничка

Додекафонія (з грец. «дванадцять» і «звук») — техніка музичної композиції, різновид серійної техніки, в основі якої лежить використання серії з 12 співвіднесе них між собою тонів.

Експресіонізм (від фр. expression — вираження, виразність) — літературно-мистецький напрям авангардизму, що сформувався на поч. ХХ ст. в Німеччині. Йому притаманне трагічне сприйняття і відображення дійсності; бурхлива реакція на дегуманізацію суспільства і знеособлення в ньому людини.

Сюрреалізм (фр. *surrealisme* — букв, надреалізм) — течія модернізму, апофеоз людської фантазії, відрізняється парадоксальним поєднанням форм. **Фовізм** (від фр. *fauve* — «дикий») — авангардистська течія в живописі поч. ХХ ст., творам якої характерні інтенсивне звучання кольорів і зіставлення контрастних площин, відмова від світлотіні та лінійної перспективи, що підкреслює емоційну виразність творів.

5. Підсумки уроку, оцінювання

1. Наведіть приклади експресіоністичних творів у живописі, музиці.
2. Назвіть основні особливості сюрреалізму в мистецтві.
3. Поміркуйте над афоризмами П. Клеє: «Мистецтво не відтворює зриму реальність, воно її творить», «Що жахливіше світ, то абстрактніше мистецтво». Запропонуйте свої міркування щодо цього, обговоріть з однолітками.

6. Професійні випробування.

Уявіть себе екскурсиводом і проведіть міні-екскурсію на тему «Жіночі образи: бачення імпресіоніста і фовіста» за поданими ілюстраціями А. Матісса (зліва) і К. Моне (справа).

7. Домашнє завдання.

За бажанням — поцікавтеся детальніше «серійною технікою», її значенням у сучасній музиці. Самостійно прослухайте інструментальні твори композиторів нововіденської школи, в яких ця техніка застосовується.

Урок 12. Повернення до ідеалів краси минулого.

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, введення в тему.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

XX ст. разом із течіями авангарду» які нерідко розчаровували своїми крайнощами, виникли мистецькі напрями, що орієнтувалися на ідеали й здобутки стилів минулого. Ностальгія за старим, добрим і вічним вилилася в нові художні явища, серед яких значного поширення набув неокласицизм. У результаті різних трактувань цього поняття виникли розбіжності щодо його хронологічних меж. Європейські автори неокласицизмом називають мистецтво другої половини XVIII — початку XIX ст. на відміну від більш раннього етапу цього стилю (вітчизняні фахівці зараховують ці періоди до класицизму). Приміром, у Франції стиль мистецтва епохи «короля Сонця» — Людовика XIV називають класицизмом, стиль часів Людовика XVI — зараховують до неокласицизму, а парадний стиль періоду правління Наполеона I, що завершив еволюцію стилю класицизм, отримав назву ампір. Коли класицизм втратив панівну роль, його змінили так звані «історичні ретроспективи» — стилі, в яких використовували елементи мистецтва минулих епох: неоготика, неоренесанс, необароко, неовізантійський, неомавританський.

-Пригадайте ознаки стилю класицизм в архітектурі.

Архітектура, в якій змішуються композиційні прийоми й елементи оздоблення різних стилів, отримала назву еkleктика. Одним із її прикладів в українській архітектурі є будинок «Львівської політехніки», де використано мотиви неокласицизму та італійського неоренесансу. Фасад виконано у строгих формах неокласицизму з портиком корінфського ордеру, інтер'єр — у дусі неоренесансу. Урочисте враження справляє вестибюль із парадними

сходами й актовий зал, оздоблений подвійними колонами, каріатидами, фризом з 11 картин.

Різновидом неокласицизму є неовізантизм. Він виявився насамперед у сакральній архітектурі. Принципи візантійського зодчества притаманні Володимирським соборам, зведеним у Києві та Херсонесі.

Неокласицизм став реакцією проти надлишкової декоративності модерну і стилістичного «свавілля» еkleктики. У прагненні затвердити основні принципи архітектурної класики представники оновленого стилю спиралися на такі типові ознаки класицизму, як рівноваженість усіх елементів композиції, пропорційність, симетричність. Водночас у спорудах використовували нові матеріали, різностильові мотиви, які збагачували національними рисами, а інколи й елементами модерну. Синтезом неокласицизму і модернізму став стиль арт-деко, прикладом якого в архітектурі є театр на Єлисейських Полях у Парижі (комбінація новітніх залізобетонних конструкцій зі спрощеними класичними формами фасаду). Відмінні риси цього стилю найповніше виявилися в дизайні інтер'єрів меблів: сміливі геометричні форми, етнічні візерунки й багаті орнаменти, дорогі матеріали (слонова кістка, срібло тощо).

У Німеччині та Італії часів фашизму неокласицизм використовували для пропаганди нової ідеології. Архітектура відрізнялася схематичними грубими формами й гіпертрофованою монументальністю.

-Які класицистичні ознаки є спільними для споруд Театральної арки у стилі ампір і театру в стилі арт-деко?

Порівняйте Колізеї різних епох — античний і його неокласицистичного «двійника».

-Які архітектурні ідеї запозичено з оригіналу?

В українській архітектурі радянського періоду неокласицизм став одним із лідерів, поєднуючи традиційність з ідеями авангарду. «Пролетарська класика» 30-х років у післявоєнний період переродилася в так званий «сталінський ампір» з його гігантоманією. Адже архітектура, як і все мистецтво, мала демонструвати непохитність тогочасного устрою. Будівель у такому стилі з елементами неокласики чимало в Києві, Харкові, наприклад Будинку уряду (арх. І. Фомін, П. Абросімов) в українській столиці. У помпезних громадських спорудах за звичай використовували античні ордери, фасади були симетричні, декор — мінімальним.

З кінця 50-х рр. неокласицизм (або «американське відродження») розвивався переважно в архітектурі США. Один з найвизначніших його зразків — Лінкольн-центр у Нью-Йорку (арх. Ф. Джонсон, У. Харрісон, М. Абрамовіч, Е. Сааренен). Споруди Центру утворюють суворе симетричне обрамлення прямокутної площі. Комплекс складається з 12 будинків, призначених для різних культурних заходів.

Завдячуючи непересічному таланту Владислава Городецького (1863-1930) на зламі століть Київ збагатився не лише дивовижним модерновим Будинком з химерами (див. с. 8), а також спорудами в інших неостілях. Неокласицизм представлено у споруді колишнього Музею старожитностей (нині —

Національний художній музей України, див. с. 84), неоготика — у Миколаївському кос телі, неомавританський стиль — у Караїмській кенасі (нині — Будинок актора). Не випадково, мабуть, митця називають «київським Гауді». Народився В. Городецький на Поділлі, у польській родині. Навчався спочатку в Одеському реальному училищі, а потім у Петербурзькій Академії мистецтв. Із 1890 р. жив і працював у Києві (майже 30 років), згодом — у Польщі, США, Ірані (похований у Тегерані). Багатогранна і шляхетна особистість, видатний архітектор, успішний підприємець і меценат, пристрасний спортсмен і мисливець, невтомний романтик - мандрівник, він досягав досконалості в усіх видах діяльності, за які брався.

У живописі неокласицизм не набув такого поширення, як в архітектури, адже більшість художників дотримувалися різних авангардних течій. Проте деякі орієнтувалися на реалістичні традиції, намагалися повернутися до класичних ідеалів краси. У своїх творах вони проти ставляли «вічні» естетичні цінності хаосу суперечливої реальності. Прикладом такого світлого мистецького світобачення була неореалістична творчість уродженниці Харківщини Зінаїди Серебрякової (1884-1967), яка походила з двох знатних художніх родів (Бенуа і Лан-сере). Жінка складної долі, вона почала малювати від щастя, а закінчила від спроби заглушити горе після втрати чоловіка, змушеної еміграції й неможливості бачити двох із чотирьох своїх дітей.

Стихийне неприйняття деякими художниками гострих суперечностей ХХ ст., намагання втекти від цивілізації зумовили виникнення примітивізму. Цей термін застосовують і стосовно так званого «наївного мистецтва», тобто спадщини майстрів, які без професійної освіти здобули світову славу. До них належать живописці Анрі Руссо у Франції, Ніко Піросмані (Піросманішвілі) в Грузії, Марія Приймаченко в Україні. Простота і щирість, пошуки «натуральної» експресії поєднувалися в них зі «спонтанними» експериментами, навмисним спрощенням художніх засобів. Французький художник Анрі Руссо (1844-1910), перший представник мистецтва примітивізму, який набув популярності. Його творчість відрізняється сміливістю задумів і яскравістю колірних рішень.

Часто А. Руссо з безмежною фантазією зображує в своїх роботах екзотичну природу джунглів. Грузинський художник-самоук Ніко Піросмані (1862-1918) прожив трагічне життя. Довгий час його живописні твори, нерідко написані на звичайній клейонці, викликали суперечливі оцінки, адже в них від крилося особливе, неповторне у своїй наївності, бачення світу.

Майстриня декоративного розпису Марія Приймаченко (1909-1997) створила емоційно хвилюючий світ власних фантастичних образів — яскравих квітів (квітів-оченят), чудернацьких пташок, екзотичних звірів. «Роблю сонячні квіти тому, що людей люблю, творю на радість, на щастя людям, щоб всі народи один одного любили, щоб жили вони, як квіти по всій землі...» — ось кредо української художниці.

5. Підсумки уроку, оцінювання .

- Що нового ви дізналися на уроці?

- Чи сподобався вам урок? Чим саме?

- Як ви гадаєте цілі, які були поставлені на початку уроку були виконані?

6. Додаткові завдання .

Урок 13. Повернення до ідеалів краси минулого (продовження).

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, поглиблення.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

До основоположників сучасного українського монументального живопису і прихильників неовізантизму належить видатний художник-новатор Михайло Бойчук (1882-1937). Він і його послідовники Іван Падалка, Василь Седляр, Софія Налепінська-Бойчук прагнули до мистецтва, заснованого на українських традиціях та європейських взірцях. У часи тоталітарного режиму «бойчукістів» разом з лідером групи репресували, багато їхніх творів знищили.

Альтернативою модерністським течіям у мистецтві став соціалістичний реалізм, який із 30-х років панував у СРСР, отже, і в УРСР. Цей єдиний офіційно дозволений стиль і творчий метод мав на меті оспівувати досягнення тогочасного державного устрою. Насправді, в мистецтві тієї доби реалістична складова не стала визначальною, радше воно було своє рідним переосмисленням класицизму. Відповідно до гасла «Мистецтво має бути зрозумілим народу» художники зображували трудові будні і щасливе життя людей, історико-героїчні сюжети, ідеалізуючи й романтизуючи дійсність. Цей метод перетворився на засіб нівелювання національної самобутності мистецтва. З іншого боку, чимало українських митців, що творили в рамках соцреалізму, залишили високохудожню спадщину, що увійшла до скарбниці світової культури. З-поміж них скульптор Галина Кальченко, живописці Тетяна Яблонська, Адальберт Ерделі та багато інших художників.

Неокласицизм у музичному мистецтві має свої особливості. Термін було вжито вперше стосовно музики А. Русселя. Данину цьому стилю віддали видатні композитори, які у своїй творчості застосовували сти лістичні та жанрові імітації музики класичного періоду: А. Онеггер, Д. Мійо, Ф. Пуленк, С. Прокоф'єв, П. Хіндеміт, І. Стравинський. Інколи поняття «неокласицизм» розуміють настільки широко, що охоплюють стилізацію не тільки класики, а й інших стилів, або поширюють на всю академічну музику ХХ ст. поза межами авангарду. Ця умовна назва «неокласицизм» узагальнено відображає прагнення композиторів повернутися до ясності й гармонійності музики минулого. Водночас у намаганні передати динамізм і контрасти сучасності вони ви користовували новітні мовні засоби, складні гармонії, загострені ритми. Зазвичай зверталися до інструментальних жанрів непрограмної музики (сюїти, концерту, симфонії, поліфонічних форм), нерідко використовували камерний оркестр чи інструментальні ансамблі різного складу. Неокласицизм і експресіонізм — два основні полюси музики минулого століття. Емоційному напруженню експресіонізму неокласицизм протиставив стриманість почуттів, конструктивність задуму, ясність форм.

- Пригадайте, які музичні жанри і форми сформувалися в епоху неокласицизму. Назвіть найвідоміших композиторів-класиків та їхні твори.

Німецький композитор Пауль Хіндеміт (1895-1963) об'єднав неокласицизм і фольклор в оперному жанрі. Сюжет опери «Художник Матіс» побудовано на відомостях про художника Матіаса Грюневальда, творця відомого Ізенгеймського вітваря. Згодом музику опери композитор використав в однойменній симфонії, яка стала одним із найвідоміших творів композитора. Програмність симфонії вельми своєрідна — це музична інтерпретація живописних образів. У вступі до першої частини «Концерт ангелів» використано мелодію народної пісні XV ст. «Три ангели співали». Музика звучить як світлий і величний гімн. У неокласичному стилі Сергій Прокоф'єв (1891-1953) написав Симфонію № 1 «Класична». Назву твору зумовлено прагненням автора до ясності й простоти класичної форми чотиричастинного сонатно-симфонічного циклу. Музика життєрадісна, просякнута світлом і оптимізмом. Скромну фактуру і прозору оркестровку (в стилі Гайдна і Моцарта) поєднано із сучасною гармонією. Першу і останню частини написано у традиційній для класики формі сонатного алегро, друга і третя — у тричастинній. Повільний полонез (II ч.) за характером нагадує радше витончений старовинний менует, якому, власне, і місце в «гайднівській» симфонії. Ніби бачиться сценка з кавалерами в напудрених перуках і дамами в пишних сукнях, що манірно присідають у такт музиці. Енергійний гавот (III ч.) із широкими розмашистими мелодійними ходами включає середній епізод, у якому імітують звуки стародавнього інструмента — волинки. П. Хіндеміт.

Слухання.

Симфонія «Художник Матіс» (I ч.). С. Прокоф'єв. «Класична симфонія» (II, III ч.).

-Чим відрізняється прослухана симфонічна музика неокласиків від традиційних класичних симфоній Гайдна і Моцарта?

Портрет митця

Ігор Стравинський (1882-1971) — всесвітньо відомий композитор українського походження. З дитячих років учився грати на фортепіано. Брав уроки композиції в М. Римського-Корсакова, якого називав своїм духовним батьком. Із 1910 р. жив за кордоном, через хворобу дружини спочатку оселився у Швейцарії, потім — Франції, а з 1939 р. — США. Вів широку концертну діяльність: диригував переважно власними творами, виступав як піаніст. Творчість Стравинського відрізняється стильовою різноманітністю. Найкращими творами раннього періоду (до початку 20-х років) є балети «Жар-птиця», «Петрушка», «Весна священна», в яких виявилася зацікавленість фольклором, обрядовістю, балаганом. Заглиблення у фольклорну стихію поєднується з радикальним оновленням музичної мови. У неокласицистичний період (до початку 50-х років) тематика творів Стравинського охоплює переважно античну міфологію. Він звертався до різних європейських стилів, опановував засоби музики бароко, прийоми поліфонічної техніки. Балети і симфонії цього періоду — це не стільки зразки стилізації класики, скільки яскраві самобутні твори, що свідчать про творче переосмислення стилів минулого. Останній період творчості І. Стравинського характеризується переважанням духовної музики, вільним використанням додекафонної техніки. Попри всю стильову контрастність творчості І. Стравинського притаманний оригінальний авторський стиль. Він вніс чимало нового в царину метроритму, оркестрового письма, трактування жанрів, використовував джазові інтонації. Значну частину своїх ранніх творів Ігор Стравинський писав у містечку Устилуг на Волині. Тут він зустрів своє кохання — Катерину Носенко, яка стала його долею. Після одруження Стравинський розробив проект, за яким на околиці Устилуга було побудовано дім. Щоліта композитор приїжджав у родинний маєток, отримуючи натхнення для творчості. У будинку композитора нині відкрито музей, діє музична школа. З 1994 р. в Луцьку проводять міжнародний фестиваль «Стравинський та Україна». І. Стравинський. Балети «Весна священна», «Аполлон Мусагет» (фрагменти на вибір).

-Порівняйте музику балетів. Риси яких стилів відчутні?

-У вільний час самостійно прослухайте твори композитора в інших жанрах.

Про значний інтерес композиторів до фольклору різних народів свідчила поява неофольклоризму. Неабияке значення для збереження народної спадщини мала діяльність угорців Бели Бартока і Золтана Кодая, хорова творчість українця Миколи Леонтовича, німця Карла Орфа, які аранжували народні мелодії, надаючи їм нового життя. Ознака неофольклоризму — оновлення засобів музичної виразності, джерела яких у народній творчості. Достатньо часто фольклорні інтонації стають ознакою авторського стилю. Прикладом цього може слугувати творчість сучасного українського

композитора Мирослава Скорика. Зокрема, в «Карпатському концерті» він відобразив звуковий гірський ландшафт за допомогою тембрів денцівок (карпатських сопілок) та особливих інтонацій валторн, які нагадують звучання трембіт. Фольклорні мотиви Карпатського регіону яскраво характеризують пісенну творчість видатного українського композитора Володимира Івасюка. Мистецька скарбничка Ампір (фр. style empire — «імперський стиль») — стиль європейського мистецтва часів імперії Наполеона I, що завертав еволюцію класицизму. У його основі мистецькі традиції імператорського Риму з прагненням до величі, помпезності. Еклектика, еклектизм, або історизм (від грец. — «здатний вибирати») — напрям в архітектурі, якому притаманне поєднання елементів різних стилів. Арт-деко, або ар деко (з фр. art-déco — «декоративне мистецтво») — еклектичний стиль у мистецтві, що сформувався на основі синтезу неокласицизму і модернізму та в результаті змішування багатьох інших джерел. Неокласицизм (від грец. neos — новий і classicus — зразковий) — ретроспективний стиль у мистецтві, для якого характерно звернення до традицій минулого, в архітектурі та образотворчому мистецтві — переважно до античності, в академічній музиці — до ранньокласичного і докласичного періодів. Неофольклоризм — термін, що застосовують до музичних творів, в яких оновлення засобів виразності органічно пов'язано з опорою на фольклор. Примітивізм (від лат. primitivus — початковий, первісний) — тенденція в мистецтві кінця XIX — XX ст., ознакою якої є навмисне спрощення художніх засобів, звернення до форм примітивного мистецтва — народної та дитячої творчості, архаїчного мистецтва, традицій народів Африки, Америки, Океанії, Сходу.

5. Підсумки уроку, оцінювання

1. Які стилі звернені до традицій, форм, засобів мистецтва минулого?
2. Дайте узагальнюючу характеристику примітивізму в образотворчому мистецтві. Поясніть творче кредо М. Приймаченко.
3. Наведіть приклади неокласицизму в архітектурі й музиці. Чим музичний неокласицизм відрізняється від неофольклоризму?
4. У вільний час дослідіть архітектуру рідного краю, визначте стиль споруд.

6. Професійні випробування.

Уявіть себе журналістом або театральним критиком, перегляньте виставу одного з балетів І. Стравинського, використовуючи інтернет-ресурси, і напишіть рецензію, вказуючи стильові риси.

Урок15. Постмодернізм.

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, поглиблення.

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол,синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. 3.Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

Постмодернізм — загальний культурний знаменник другої половини ХХ ст. Він зародився в 60-70-х роках як антитеза модернізму, реакція на кризу його ідей. Під впливом технічного прогресу, засобів масової комунікації постмодернізм сформувався в самостійний мистецький напрям, що охопив різні художні стилі, течії. Деякі фахівці вважають, що постмодернізм бере свій початок з авангардної течії 20-х років дадаїзму (дада), якому притаманні ірраціональність і безсистемність. Із несправедливістю суспільного життя дадаїсти намагалися боротися уявною нісенітницею, абсурдним змістом своїх творів. Поширеними формами дада стали колаж, асамбляж із його компонуванням різних об'єктів, фотомонтаж і реді- мейдс — предмети утилітарного вжитку, представлені на художній виставці як твори мистецтва. Перші реді-мейдс виставив у просторі художньої експозиції в Нью-Йорку Марсель Дюшан (1887-1968). Скандально відомим з-поміж них стало колесо від велосипеда, укріплене на табуреті. Дюшан не входив до групи дадаїстів, однак епатажний дух дада був йому притаманний, мабуть, як нікому. Реді-мейдс стверджували новий погляд на річ: ніяка мальовнича копія не може показати предмет краще ніж він сам, тому простіше продемонструвати оригінал, ніж прагнути зобразити його. Згодом М. Дюшан виставив у Парижі репродукцію «Мони Лі зі » з примальованими вусами. Межа між мистецтвом і немистецтвом почала руйнуватися. Реді-мейдс стали символом кордону між культурою і посткультурою. На зміну заздалегідь продуманій композиції прийшли «закони випадковостей». Показовими щодо цього є колажі, асамбляжі та скульптури Ганса (Жана)

Арпа (1886-1966), вони здавалися дивними, однак, за показовою несерйозністю крилася глибока творча проникливість митця.

Які ж типологічні ознаки постмодернізму? Цей напрям визначити складно, оскільки його прояви достатньо різноманітні. Насамперед, постмодернізм характеризується радикальним розривом із традиційним мистецтвом і авангардними модерністськими течіями, зрозумілими лише небагатьом. Під гаслом «Мистецтво — в життя!» сфера художньої творчості стає гранично відкритою для включення фрагментів життєвого простору. Професійне мистецтво і масова культура співіснують в єдиному художньому середовищі, долаючи відстань між елітарним і пересічним споживачем. Замість художніх творів виникають естетизовані об'єкти — артефакти й арт-практики. Автори запозичують готові форми, походження яких не має значення: від предметів побуту, інколи викинутих на смітник, до шедеврів світового мистецтва. Свобода самовираження митця нічим не обмежувалася. Згідно з принципом «все дозволено» стихія ірраціонального виходить з-під контролю розуму. Відбувається відчуження віртуальної реальності від справжньої, адже в постмодерністській картині світу заперечується сама можливість відображення дійсності в художніх творах. Демонстрації і театралізації авторами своїх творінь мають епатажний характер. За мість пафосу в мистецтві панує іронія над навколишнім світом і над самим собою. Суміш таких ознак підштовхувала дослідників до твердження про «кінець мистецтва». Проте новаторські прийоми творчості сприяли виникненню нових стилів, а саме: абстрактного експресіонізму, поп-арту, кінетичного мистецтва, мінімалізму, концептуального мистецтва тощо. Ідеолог абстрактного експресіонізму і один із творців «живопису дії» Джексон Поллок (1912-1956) дотримувався абсолютної спонтанності у творчості. Він ходив по полотну, розстеленому на підлозі, і розхлюпував фарби з пензлів або з продірявленого відра. Саме через цю крапельну техніку «дріппінг» живописець отримав прізвисько Джек Розбризкувач.

Наприкінці 50-х рр. в Англії виник поп-арт (скорочено від «популярне мистецтво»). Представники цього напрямку проголосили своєю метою «повернення до реальності», але вона була опосередкована мас-медіа. Джерелом натхнення для митців стали глянцеві журнали, телебачення, кінематограф, реклама, фотографія, упаковка. Поп-арт повернув предмет у мистецтво, але вжитковий, а не опоетизований художнім баченням. Колаж став головним технічним прийомом цього стилю. Спалахнувши в Європі, поп-арт швидко перелетів через океан і в Нью-Йорку в супроводі блиску бродвейської реклами став справжньою зіркою нового стилю. Поп-арт звертався до образів, які заповнювали щоденне життя американців: гамбургери й кока-кола, комікси й автомобілі, політичні діячі й знаменитості. До п'ятірки найвідоміших представників поп-арту входили Енді Ворхол, Роберт Раушенберг, Рой Ліхтенштейн, Клас Оль денбург, Джеймс Розенквіст. Вони створили своєрідну вельми строкату калейдоскопічну «галактику» масової культури.

Майстри поп-арту реабілітували світ краси банальних речей, які за лучали до композиції разом з фотографіями, газетними або журнальними ілюстраціями, кінокадрами. Проте початковий образ предметів масового виробництва художники парадоксально перетлумачували, змінюючи середовище, масштаб, колорит. На основі коміксів і мультфільмів створював картини Р. Ліхтенштейн. Р. Раушенберг комбінував живопис і скульптуру в єдиній композиції. К. Ольденбург присвячував свої скульптури речам повсякденного вжитку, проте незрівнянно їх збільшував (гамбургер, гудзик, прищіпка, голка з ниткою, воланчик для бадмінтону, пила тощо)

Портрет митця

Енді Ворхол (1928-1987) — культова особистість сучасного мистецтва. Він мав українське походження (справжнє ім'я — Андрій Воргола). Народився в родині лемків, його батьки емігрували до США з карпатського села Мікова (нині — територія Словацької Республіки). Діапазон творчості майстра поп-арту вмів у себе експериментальні проекти в живописі, літературі, дизайні, кінематографії (брав участь у продюсуванні більш ніж 500 кінострічок). Для своїх картин художник обрав тему рекламування американських продуктів. Своєрідною іконою стилю стало зображення банок супу фірми «Кембелз» і «Кока-коли». Він також створював типові для поп-арту портрети відомих політиків, зірок Голлівуду і представників масової культури: Мерилін Монро, Елізабет Тейлор, Елвіса Преслі та ін. Внесок Ворхола у становлення сучасного мистецтва, насамперед, полягає в тому, що він перший став тиражувати свої роботи, виконані в техніці шовкографії. Картини Енді Ворхола майстерно розкривають порожнечу і безликість західної культури масового споживання.

Всі ми звикли, що скульптура нерухома. Проте представники кінетичного мистецтва спробували подолати її статичність. Естетика кінетизму спирається на рух форм — основний засіб виразності, доповнений інколи звуковими ефектами. Легкі рухові установки, сконструйовані з металу, скла або інших матеріалів, що з'єднано зі світловими пристроями, отримали назву мобілів. Вони приводяться в рух коливаннями повітря або різними двигунами. Найпростішими мобілями є фігурки з дроту (тварини, циркові акробати) Александра Колдера. На відміну від традиційної скульптури з мармуру чи дерева вони подібні «малюнкам у просторі». Запропонуйте власний варіант оригінального мобіля. З яких матеріалів його варто виготовити, щоб привести в рух? Ідею кінетизму одним із перших реалізував Володимир Татлін у проєкті пам'ятника Інтернаціоналу. Форми всередині його моделі мали обертатися навколо осі (куб — один оберт на рік, піраміда — один оберт на місяць, циліндр — один оберт на добу). Швейцарський скульптор-кінетист Жан Тенглі свої композиції створював із металобрухту і промислового сміття. Знаменитий паризький «Фонтан Стравинського» він виконав разом із дружиною Нікі де Сент-Фаль. За допомогою спеціальних механізмів 16 скульптур-мобілів рухаються під музику композитора. Прийоми кінетизму широко застосовують в організації різних виставок, шоу, в сучасному оформленні міського середовища.

5. Підсумки уроку, оцінювання.

6. Домашнє завдання.

Ознаймтеся з роботами Джексона поллока в інтернет – ресурсах.

Урок 16. Постмодернізм (продовження)

Мета:

навчальна: розширити загально-естетичний та музичний кругозір учнів, ознайомити їх із стилями часу, поняттями, з життям і творчістю композиторів, художників, скульпторів; музичними творами, художніми творами;

розвиваюча: розвивати музичні здібності - метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, художніх творів;

виховна: формувати емоційні, естетичні, моральні, загальнолюдські та національні якості особистості - національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій, до живопису.

Тип уроку: комбінований, поглиблення .

Обладнання: Підручник для 9 класу Л.М.Масол, синтезатор, комп'ютер, альбом для малювання.

Хід уроку

1. Організація класу .

2. Мотиваційний .

Повідомлення теми і мети, головних завдань уроку.

3. Актуалізація опорних знань учнів .

4. Розкриття теми уроку.

Представник кінетизму Ніколя Шоффер став одним з основоположників кібернетичного мистецтва. Спочатку він створював динамічні скульптури, а потім висунув утопічну, але привабливу, ідею проекту цілого кібернетичного міста. Американського художника корейського походження Нам Джун Пайка, творця відео-роботів, вважають піонером відеоарту — напряду медіа-мистецтва, що використовує для вираження художніх концепцій відеотехніку. Лідер оп-арту Віктор Вазарелі досягав оптичних тривимірних ефектів за допомогою геометризованих абстракцій із контрастних час тинок і смуг. Він експериментував з кристалічними формами й решітчастими структурами. За рахунок змін кольору і форми фігури наче вигиналися, в іншому разі — ніби мерехтіли. Для посилення візуальних ефектів сучасні кінетисти використовують не лише модулі, а й гвинтові конструкції, дзеркала, растрові структури, прийоми програмування і автоматичного управління з підсвічуванням. Оптичні мотиви нині популярні серед модельєрів: тканини ефектно переливаються під час руху людини.

Поміркуйте, як у сучасному середовищі можна використати засоби кінетизму. В архітектурі, образотворчому та музичному мистецтві набув розвитку мінімалізм. Цей творчий метод характеризується економією засобів виразності, уникненням прикрас, простотою форм. Мінімалізм у музиці — це не стільки стиль, скільки композиторська техніка, для якої характерні численні й довготривалі повторення обраної звукової моделі (звуку, акорду, частіше мотиву з мінімумом варіацій) або стан спокою (гул басів); консонантна гармонія; стійкий ритм. Завдяки цьому музика набуває медита-

тивного характеру. «Музика мінімалізму не для того, щоб її слухати, а для того, щоб не звертати на неї ніякої уваги», — писав її першовідкривач ексцентричний Ерік Саті.

У живописних творах у стилі мінімалізму переважають монохромність, геометризм, самостійну роль відіграє освітлення, розміщення артефактів у просторі. Відомий сучасний український художник Анатолій Криволап є майстром нефігуративного живопису. Його картини, що ставлять цінові рекорди на світових аукціонах, вражають експресією кольору і неповторним авторським стилем, що має риси мінімалізму.

Одним з явищ сучасності є концептуальне мистецтво. Воно кидає глядачеві інтелектуальний виклик, змушуючи замислитися над авторським задумом, сенсом. Концептуалісти ставлять своїм завданням матеріальне втілення певної художньої ідеї (так званого концепту). Одним із засновників концепт-арту став Джозеф Кошут. Американський художник вважав, що «мистецтво — це сила ідеї, а не матеріалу». Класичним взірцем концептуалізму вважається його композиція «Один і три стільці», що включає стілець, його фотографію і опис зі словника. Яскравим представником українського концептуалізму є Олег Тістол, картини якого передбачають інтелектуальне осмислення побаченого.

Мистецтво епохи постмодернізму дедалі більше перетворюється на арт-діяльність, виробництво або конструювання художніх чи музичних «продуктів», що поєднують інтелектуальний задум і елементи, власне, мистецького твору. На відміну від модернізму, постмодернізм менш елітарний і більш орієнтований на комерцію, масове споживання. Слова «художній образ», «твір» у постмодернізмі витісняються й замінюються на «симулякр». Провідним видом художньої творчості стає інсталяція — просторова композиція з найрізноманітніших речей, зазвичай, побуто вих предметів, і сучасних технологій (кіно, відео, інтернет). Художній простір інсталяцій актуалізує смисли і почуття, глядач бачить буденне вже інакше — як оригінальний арт-об'єкт. Основні види інсталяцій: звичайні (предметні), віртуальні та відео-інсталяції. Вони можуть бути стаціонарними, виставленими в галереях, і тимчасовими, що експонують просто неба. З-поміж них є відверто скандальні. У містах набули популярності світлові інсталяції: сяючі об'єкти надають святкового вигляду залам, вулицям. Складні арт-інсталяції (ілюмінації) можуть репродукувати шедеври живопису, архітектури. Це захоплююче дійство заворює своєю фантастичною красою. До новітніх театралізованих форм мистецтва дії належать перформанс, хепенінг, флешмоб. Перформанс — це короткий спектакль, спланований у певному місці й у певний час. Від традиційного театру він відрізняється імпровізаційністю — є певний сюжет, але немає написаних ролей. У хепенінгу імпровізація стає тотальною: немає на віть сценарію, планується лише початок дії, а продовження і кінець — непередбачувані, адже до дії активно залучають глядачів. За здалегідь зібрані учасники флеш-мобу (чи арт-мобу) здійснюють по передньо обговорені

масові акції. В усіх цих арт-практиках наголос зміщено з результату на процес, їх проводять на вокзалах, в аеропортах, великих магазинах.

- Спробуйте узагальнити інформ ацію про новітні арт- практики й самостійно зробити висновки щодо їхньої ролі в житті сучасної людини, у суспільстві.

У музичній культурі епохи постмодернізму співіснують і поєднуються різні стилі, у творчості здійснюється перехід від музичного твору до музичної конструкції. Композитори пропонують багато нових ідей, звертаються до діалогу традиційного та інноваційного, до синтезу мистецтв. Автори академічної музики також приділяють увагу візуалізації і комунікації з публікою, наприклад, застосовують театральні прийоми у виконавстві (переміщення оркестрантів і хористів під час виконання не викликає нині здивування). Американський композитор-новатор Джон Кейдж (1912-1992), став творцем алеаторики — «невизначеної музики», у якій важлива роль належить випадковості. Найрадикальніші його композиції «Уявний ландшафт № 4 » для 12 радіо приймачів, а також «4'33"» для фортепіано, суть якої в тому, що піаніст на сцені не грає нічого впродовж вказаного в назві твору часу. Альфред Шнітке (1934-1998) першим обґрунтував і втілював у своїх творах концепцію «полістилістики» — визначальну для музичного постмодернізму. Вона передбачає цілеспрямоване поєднання відмінних стильових елементів, цитат і алюзій (натяків). Відкритість композитора до безмежно го світу музичних стилів, застосування «музичних колажів», надали можливості інтегрувати «низьке» і «високе», «банальне» і «вишукане». Важливу роль у становленні полістилістики зіграла кіномузика А. Шнітке з її ілюстративністю, шлягерністю. Із 60-х рр. завдяки опануванню новітніх європейських стилів відбувся прорив української музики на світову арену. У творчості спостерігають такі прояви постмодернізму, як звернення до стилів минулих епох, вільне використання новітніх засобів виразності, різних технік, способів розвитку. У межах медитативного варіанту пост модернізму розквітла естетика тиші з культом піано, пауз. Найяскравіше вона виявилася в музиці Валентина Сильвестрова, зокрема — у вокальному циклі «Тихі пісні». У творчості композиторів втілювалася ідея гри, притаманна постмодернізму загалом. Показовим щодо цього є « Гра звуків », «Матч із музики в 5-ти раундах між кларнетистом і струнним квартетом» Володимира Рунчака, Українські композитори активніше звертаються до візуальних мистецтв. Унікальною в цьому плані є музика Лесі Дичко. Також спостерігається тенденція до камерності. Одночастинні камерні симфонії Євгена Станковича стали зразковими в цьому жанрі. Його камерну Симфонію № 3 включено Міжнародною трибуною композиторів при ЮНЕСКО до списку десяти кращих симфоній світу (за 1954 р.). У Симфонієтті (маленькій симфонії) втілено образ юності, який постає в обрамленні цитат з музики Л. Бетховена, Й.-С. Баха.

Слухання.

А. Шнітке. Танго.

Є. Станкович. Симфонієтта (фрагменти).

- Висловіть свої враження від прослуханої музики. Що саме свідчить про її полістилістику?

Технічний прогрес сприяв розвитку електронної музики, яка проникає і в академічну сферу, і в естраду. Композиції створюють за допомогою електронних засобів, синтезаторів, комп'ютерів. Перші такі твори були змонтовані французьким звукорежисером П'єром Шеффером. Він створив серію етюдів із записами конкретної музики, вони використовуються в різних видах популярної музики (рок, поп, хіп-хоп, реп тощо). Картина досягнень у царині музичної культури постмодернізму буде незавершеною без згадки про численні течії сучасної рок- і поп-музики. Отже, постмодернізм, що пронизує сучасне мистецтво, кидає виклик звичним підходам, методам, типам художнього мислення і цінностям.

Мистецька скарбничка

Асамбляж (фр. assemblage) — споріднена колажу техніка візуального мистецтва, уведення у твір тривимірних нехудожніх матеріалів, буденних предметів.

Дадаїзм , або дада (з фр. dada — дерев'яна конячка-каталка, але є безліч інших тлумачень) — авангардистська течія в літературі та мистецтві, в якій використували як засіб вираження елементи нісенітництва й абсурду.

Інсталяція (від англ. installation — монтаж, установка, устрій) — просторова композиція, яка утворює одне ціле з театралізованою обстановкою залу.

Постмодернізм (фр. postmodernisme — після модернізму) — термін, що позначає стан сучасної культури й охоплює комплекс стилів і напрямів мистецтва.

Симулякр (від лат. simulacrum — зображення, подібність, видимість) — «псевдо- річ», що замінює реальність, стирає відмінність між реальним та уявним.

5. Підсумки уроку, оцінювання

1. Назвіть основні ознаки мистецтва постмодернізму.
2. Порівняйте інсталяцію і картину, перформанс і театральну виставу.
3. Які мистецькі стилі виявилися в епоху постмодернізму? Схарактеризуйте з них той, що зацікавив найбільше, на прикладі конкретних творів.
4. Самостійно дослідіть українську музику періоду постмодернізму.

6. Колективна робота.

Створіть новорічно-різдвяну арт-інсталяцію для святкового оформлення класу, школи. За бажанням використайте реді-мейдс.

